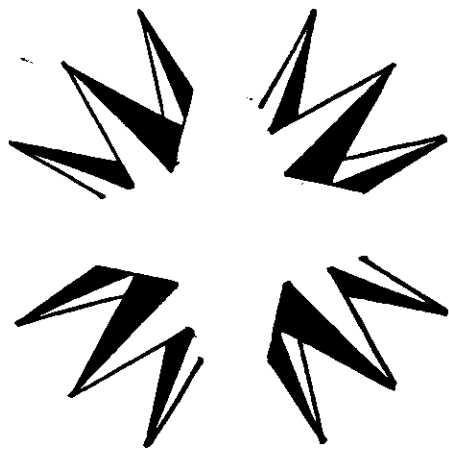

I 26557/20

Janus Zeyer

RADŮZ A MAHULENA

SVĚTOVÁ ČETBA SV. 254

Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění

JULIUS ZEYER

(1841—1901)

Julius Zeyer

RADÚZ A MAHULENA

průběžný román, básně, dramatik, hlavní představitel českého novoromantismu. Od svých dvaceti let hojně cestoval, ve vlasti pak žil s oblibou v ústraní (léta např. ve Vodňanech) a věnoval se intenzivní umělecké činnosti.

Jako básník je Zeyer především epik, zpracovávající látky mytologické či legendami různých věků a národů: české (Výšehrad), románské (Karolinská epopeja, Z letopisů lásky), keltské (Ossianův návrat, Kronika o sv. Brandanu), ruské (Zpěv o pomstě za Igora) aj. Rozsáhlá a různorodá je Zeyerova činnost prozaická: fantastické novely (Fantastické povídky, Dobrodružství Madřany), historické romány (Ondřej Černýšev), tzv. obnovené obrazy (O věrném přátelství Amise a Armiela, Sestra Paskalina, Gompaci a Komurasaki), psychologický román Jan Maria Plojhar a Dům u tonoucí hvězdy, vrcholná díla autorova, z konce života pak řada látek legendárních (Tři legendy o krucifixu). Z prací dramatických (nejedna čerpá z historie, např. Něklan) je nejlepší slovenská pohádka Radúz a Mahulena. Sebrané spisy Julia Zeyera obsahují 34 svazků. I když řada těchto děl je dnes spíše jen historickým dokumentem, svědčícím o autorově idealistickém světovém názoru, o jeho vztahu k mytologii a uměleckém snažení novoromantickém, přece mnohé z prací — a jsou to především ty, které ukazují jeho upřímný lidský vztah k trpčícímu člověku — si zachovaly dodnes svou uměleckou hodnotu.

Slovenská pohádka
o čtyřech jednáních

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
KRÁSNÉ LITERATURY, HUDBY A UMĚNÍ

Praha 1961

I 26557/254

Vychází v roce, kdy uplynulo 120 let od básnickova narození a 60 let od jeho smrti

14-0716-01

FILOSOFICKÁ FAKULTA
ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
BRNO, A. NOVÁKA 3

DRAMA LÁSKY K SLOVENSKÉMU LIDU

Dramatická báseň „Radúz a Mahulena“ je spolu s třetí legendou o kručifixu, pohádkou o „Samku-Ptákovi“, výrazem vroucí lásky českého básníka k slovenskému lidu, projevem soucitu s jeho ponížením a utrpením i viny v konečné vítěznosti lásky a spravedlnosti. Umělecké ztvárnění těchto Zeyerových sympatií k Slovensku vrcholí pak v postavě Slováka Rojka, tragického hrdiny novely „Dům u tonoucí hvězdy“.

Zeyer tu navazuje na nepřetržitě úsilí českých básníků od poloviny XIX. století, aby láskou a pochopením pro slovenskou národní svěbytnost překonali chlad, který nastal mezi Čechy a Slováky v důsledku nesprávného chápání vývojově nutného konstituování Slováků v samostatný národ. Hledání této nové cesty k Slovensku a jeho lidu zahajuje již v prvním almanachu Máji z roku 1858 Božena Němcová svou „Cihyž pod horami“, na ni navazuje Hálek, Neruda, zvláště pak Adolf Heyduk a Rudolf Pokorný. K nim se připojuje i přední básník lumírovských; svou báji podává rubu slovenskému lidu i jeho literárním mluvčím, což zdůrazňuje vělou dedikací přednímu tehdejšímu básníku Svetozáru Hurbanovi Vajanskému „i těm, co s ním tak strastně milují lid slovenský a s ním tak hořce trpí a tak těžce snášej“.

Julius Zeyer patří spolu s J. V. Sládkem a Jaroslavem Vrchlickým ke skupině autorů, kteří od sedmdesátých let minulého století programově usilují, aby česká literatura překonala zdržení způsobené následky pohromy bělohorské, přisvojila si celé bohatství kultury světové a spojila je harmonicky s národní tradicí.

Tito básníci, kteří se seskupili kolem časopisu Lumír, založeného roku 1873 Janem Nerudou a Vítězslavem Háškem, byli nazýváni a i sami se nazývali kosmopolity. Jejich odpůrci jim vytýkali, že porušují kontinuitu národní tradice a zaplavují českou literaturu látkami a formami čerpanými z cizích zdrojů. I když určité nebezpečí z náhlého přílivu motivů z nejbližší oblasti kulturního tvoření světového pro národní ráz literatury tu bylo, výtká nečeskosti u těchto básníků rozhodně oprávněna nebyla.

Lumírovci nikdy nechtěli odtrhnout českou literaturu od jejích domáckých kořenů. Svým přesvědčením byli vraceni českými vlastenci, snažili se, aby českou kulturu pouznegli na světovou úroveň a tím vydobyli Čechům rovnocenné místo mezi národy, jejichž kultura nebyla zasažena krizí a zdržena ve svém vývoji. Českou tematiku neodmítali, rybně chtěli ji uclenit do širokého rámce kultury světové.

Auřak i tato jejich světovost měla své zvláštñ české zaměření. Lumírovci se snažili odpoutat českou literaturu od prevažujícího vlivu literatury německé a navázat kontakt s kulturním dědictvím i současnou tvorbou národněrománských — Francouzů,

Italů, Španělů — i s kulturou anglosaskou. Vřímali si však i některých menších a méně významných kulturních oblastí evropských, např. kultury skandinávské. Zvláštñm okruhem jejich intelektuálního zájmu byl také Orient — Indie, Persie, Čína, Japonsko.

Bylo jim vytýkáno, že si málo všímají kultury slovanské. Opravdu také pronikavější zájem o slovanské tvoření projevíli až jejich žáci a následovníci z mladší generace, kteří tak světovou orientaci lumírovskou vhodně doplnili. Auřak slovanský svět zaujímal své ne bezvýznamné místo i v tvorbě vlastních lumírovců, uznávaných vůdců školy. Vrchlický měl velmi vřelý poměr ke kultuře polské, pro Zeyera pak velmi důležitý byl styk s literaturou a lidovou tvorbou ruskou.

Slovanská složka u lumírovců se úzce pojí k domáckí složce české, která v jejich díle nikdy nechybí úplně, průběhem doby se však uplatňuje stále silněji. Vyplyv to předeuřím odtud, že tito básníci cítili nutnost dokumentovat českost své světovosti i přímo domáckími látkami s vlasteneckou tendencí; zároveň pak působí prudké zaostření národně osvobozenckého boje českého v letech devadesátých, kdy se jeví nahávaná nutnost zesílení národních aktivit právně na tomto úseku práce.

U Zeyera je takový vývoj velmi patrný. V letech devadesátých se stávají téměř dominantou jeho díla národní české motivy, naplněné burcující tendencí a řádná jist integrální dovršení národného boje až k poslednímu důsledkům dobytí národní svobody. Spolu s nimi se silněji uplatňují i látky ruské a k nim

se připojuje nový motivický okruh slovenský. Vývoj, jehož výrazným dokumentem je právě pohádková hra „Radúz a Mahulena“ (poprvé otištěná v Květech roku 1896 a provedená na scéně Národního divadla roku 1898), včleňující motivy slovenské do širokých souvislostí slovanských a světových, vyplývá osudem logicky z celého předchozího života a tvoření Zeyera-va.

Autor „Radúze a Mahuleny“ se narodil v Praze roku 1841 ze zámožné rodiny měšťanské; rod jeho otce, majitele velké dílny tesařské, pocházel z Francie. Julius měl po otci převzít závod; proto vystudoval redtku a byl poslán do ciziny, aby se dokonale vyučil otcovskému řemeslu. Osvojl si práci fysickou, ale praktická obchodnická činnost při vedení závodu jej odpuzovala; zároveň pojal prudký odpor k celému buržoasnímu prostředí ve svém okolí. Do světa zcela jiného jej v dětství uvádělo vyprávění chůvy, které mu otvíralo pohádkovou říši lidové fantazie a v ní prostý, nezkrivený a nezkalený morální pohled na život člověka a společnosti. Na tyto dětské dojmy i jejich lidovou prostřednici po celý život nepřestal vzpomínat a navázal na ně později studiem složitějších útvarů světové kultury. Toto ponoření do začarované oblasti světového kulturního dědictví bylo mu zprvu prostředkem k úniku z prostředí, jež jej duševně ubíjelo, později se však stalo náplní a cílem celého jeho života.

Mladý Julius si konečně dobyl v rodině právo věnovat se cele svým intelektuálním zálibám a stal se spisovatelem. Jeho život probíhá mezi osamělým

básnickým tvořením a velkými cestami do zahraničí. Zeyer je ve své době snad nejzcestovalejším z českých básníků; poznává nejen skoro všechny kulturně významné kraje v Evropě, zvláště i Rusko, kde několikrát pobývá po delší dobu, ale dostává se i do blízkého Orientu. Doma v Čechách si volí k pobytu místa stranou velkoměstského ruchu; žije ve vile v Liboci u Prahy, nejpłodnější období svého života v letech 1887—1899 tráví v jihočeských Vodňanech v kruhu literárních přátel, Františka Heritese a Otakara Mokrého. Roku 1901 umírá a je prvním básníkem, pochovaným ve vyšehradském Slavíně.

Zeyer byl povahou samotář, vzdaloval se veřejného života; neznamenal to však, že by byl k němu lhostejný. Byl naplněn přímo vášnivou láskou k českému národu, hluboce trpěl jeho ponižením. Rovněž silný byl jeho odpor k vrstvám privilegovaným, aristokracii a zvláště k zbohatlické buržoasii, toužil přiblížit se k lidu, ale nalézal k němu cestu jen nepřímou, prostřednictvím pohladů lidového tvoření.

Jestliže se v jeho tvorbě zvláště z počátku skutečně projevuje touha po úniku od reality, která jej obklopovala, což do značné míry souvisí s jeho rozchodem s vlastní společenskou třídou, průběhem doby prostupuje jeho tvorbu stále silněji společenská náplň a občanské zaměření, které konečně ústí v osamělou vzpouru jedince proti společenskému řádu ve jménu zneuctěných práv národa, zbaveného svobody a tím možnosti důstojného života, i člověka, uhlněného sociální nespravedlností. Tato tendence poprvé s úsilnou silou proniká v románu „Jan Maria Plojhar“

a pokračuje pak v celém díle posledního destilátu jeho života.

Nejvlastnější oblastí Zeyerova uměleckého tvoření je velká poesie epická. V prvním období své tvorby je Zeyer vlastně jediným ryším epikem v české poezii. I tímto svým zaměřením sleduje tendenci, určující dílo jeho i ostatních lumírovců, snaží se zaplnit citel-nou mezeru v českém literárním vývoji.

V české poezii až do poloviny XIX. století velká epika téměř úplně chyběla. Nebyla zastoupena v českém folklóru jako u Rusů a Jihoslovánů; nevytvořil se u nás epos renesanční, barokní ani klasicistický jako u Poláků. Epické pokusy puchmayerovců jako celá ostatní jejich tvorba si neudržely životnost. Velmi působivé epické básně Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského byly spíše rapsodiemi a jen jejich záměrné fragmentární podoba je přibližovala velké epice. Romantismus přinesl lyricko-epickou poému byronskou, reprezentovanou u nás skvěle Máchovým „Májem“, a poému filosofickou, s níž se setkáváme v tvorbě J. E. Vocela a V. B. Nebeského. Avšak v tomto básnickém typu složka lyrická a re-flexivní naprosto převažuje nad složkou epickou; ostatně kvantitativně není tento žánr příliš početně zastoupen a většina přímých následovníků na tomto poli ani zdaleka nedosahuje velikosti svého vzoru. Platí to i o básnické družině, která se sama přímo označovala za Máchovy „epigony“, o májovcích; větší epika, zastoupená tu především byronskými poemami Hálkovými, je nejslabší složkou jejich díla. Tak v sedmdesátých letech, zatím co lyrika a drob-

ná epika u nás už bezesporně dosáhla světové úrovně, a slibně se rozvíjí próza i drama, zeje tu nevyplněná mezera po velké epice. Je proto pochopitelné, že snážení celé nové generace, a to jak básníků tzv. školy národní, tak i kosmopolitů, je v neposlední řadě zaměřeno k vytvoření velké epické poesie, ač tento žánr v ostatní Evropě zřejmě upadá, epos i poema ustupují prosaickému románu.

Ve dvaceti letech mezi rokem 1870—1890, kdy vedentí v české poezii má skupina Ruchu a kruh Lumíra, vzniká neobvykle velký počet epických poem různého obsahu, formy i zaměření, z nichž ovšem mnohé nepřežily dobu svého vzniku. U dvou předních básníků se pak velká epická poesie stává nejvýznamnější složkou jejich díla: je to Svatopluk Cech a Julius Zeyer.

Mezi těmito vůdčími epiky jsou však zásadní rozdíly: kdežto epickou poezií Čechovu od počátku silně prostupuje živel lyrický a dramatický, její forma i obsah se až rozmarně střídají, Zeyer si vytváří jednotný typ epické poemy, zachovávající stále tytéž základní znaky; používá téměř výhradně jediného typu verše — desitslabičného jambického blankversu; okruh temat je sice velmi pestrý, pokud jde o dobu a prostředí, odkud jsou látky čerpány, v základní podstatě je však vymezen zeyerovským pojetím tzv. obnoveného obrazu. Básník vypráví s ryze epickým odstupem, nemísí do vypravovaného děje vlastní reflexe ani ohlasy osobních citů a prožitků. Tento postoj se ovšem mění koncem let osmdesátých, kdy náhle do celé Zeyerovy tvorby proniká zjiřřený lyrický

subjektivismus, což lumírovského epika velmi přiblí-
žuje nové básnické generaci.

Zeyerovy „obnovené obrazy“, k nimž svým způ-
sobem patří skoro všechny epické skladby prvního
období jeho tvorby, zpracovávají volně staré látky
mythické, legendární, historické i literární různých
věků a národů, zvláště těch, které si básník nej-
více oblíbil, tj. Francouzů, Italů, Skotů, Irů, Rusů
(Karolinská epejeja, Z letopisů lásky, Ossianů
nárvat, Kronika o sv. Brandanu, Zpěv o pomstě
za Igora) a ovšem i Čechů (Vyšehrad, Čechův pří-
chod, Griselda). Autor obvykle vychází z nějaké
předlohy, které se přidržuje velmi volně po stránce
obsahové i formální, snaží se však postihnout speci-
fické rysy národní povahy, to, co jeho i následující
generace nazývaly „národní duší“. Díla tohoto druhu
Zeyer nazývá „obnovenými obrazy“.

Zeyer oživuje tzv. národní mythus v tom smyslu,
jak jej theoreticky i prakticky uváděl tehdy do umění
Richard Wagner a v soulase s ním řada básníků
a umělců různých národů této doby. Za takový mythus
jsou pokládána stará podání různého původu, která
přesla do úst lidu, zde v tradici žila dále a stávala
se výrazem světového názoru, estetického i morálního
cítění národního kolektivu. Tak příběhy, které se
možná odehrávaly nebo byly vytvořeny v rámci časo-
vé i místně přesné vymezením, nabývaly charakteru
obecného a nadčasového, zdůrazňující to, co v národ-
ním bytí je stálého a trvalého. Takový mythus může
být obsažen ve staré pohanské báji, křesťanské legen-
dě, historické pověsti nebo i v látce, zpracovávané

básníky, je však nezbytné, aby se tu odráželo kolek-
tivní cítění národní.

Zeyer chápal mythus vysloveně demokraticky,
jeho nositelem byl my lid, široké masy, které stavěl
do ostrého protikladu k vrstvám privilegovaných
a mocným jedincům. Proto i tam, kde zpracovával
látky vysloveně feudální, snažil se do svého podání
vložit odraz myšlení a cítění širokých národních
mas lidových.

Toto Zeyerovo pojetí mythu je jisté v mnohém po-
platné své době a idealistickému názoru básníkovu;
jako odraz hlubší ideální skutečnosti často tu ožívají
staré romantické fikce; snaha po proniknutí k nej-
původnějším prakořenům kultury lidstva, v nichž
se pod povrchem specifických rysů, jimiž se národy
a kmeny od sebe odlišily, projevují stopy původní
jednoty, vedou Zeyera často k ahistorickému spojování
mythů různého původu a charakteru. Avšak uvědo-
mělá snaha proniknout k lidovým kořenům národní
i světové kultury je nesporně rysem pokrokovým, pro-
jevem básníkovu ryzeho demokratického cítění.

Láska k „lidu“ se u Zeyera pojila s nenávistí
k „davu“, za jaký pokládal nekulturovanou a sobec-
kou hordu těch, kteří se na bedrech lidu drali k osob-
nému zisku a prospěchu, nechápající nebo přímo ne-
návidíce a bezohledně ničíce všechny hodnoty kulturní
i mravní, které jim v jejich dravčím zápsase překá-
žely. K tomuto davu mohl patřit i nevzdělaný,
brutální král se svým slechtickým dvorem, ovšem
i úzkoprsí, chamtiví měšťáci a maloměstáci. Ve svém
prostředí viděl Zeyer dav ve zpanělělé Vídni i ve-

doucí vrstvě rakouských Němců a Maďarů, utiskujících a vysávajících český a slovenský národ, ale i ve zbohatlických pražských maloměstáctích, kteří se nedůstojně plazili před cizáckým panstvím, ničili ze ziskuchtivosti umělecké a historické památky staré Prahy a neměli pochopení pro skutečné, pravé umění. Tento názor je nejjasněji vyložen v předmluvě ke „Karolinské epopeji“.

Zeyer nepoužívá oněm jen formy veršované, nýbrž ve stejné míře píše i prózu a pěstuje drama. Jeho dílo prozaické prochází vývojem značně složitějším a je formálně i obsahově daleko méně jednotné než veršovaná epika. Počítá dokonce humoreskou, ač jinak humor v Zeyerově díle téměř úplně chybí.

V prvním období své tvorby píše Zeyer hlavně novely, v nichž uplatňuje zvláště principy literární fantasty (Fantastické povídky, Dobrodružství Madrány). Fantastické prvky, přecházející částečně v mystiku, pronikají i do jeho nejobsaáhlejšího díla tohoto období, historického románu „Ondřej Černyšev“; děj románu je vzat z historie ruské v období Kateřiny Veliké a svým zpracováním se nejvíce blíží typu historického románu, který v evropské literatuře zpopularizoval Alexandr Dumas.

Zámr historického románu však Zeyer dále nerozvíjí, jeho próza se látkově i formálně ze značné části přimyká k veršovaným „obnoveným obrazům“. Pojetí národního mythu i jeho svěrázně zpracování, jak je známe ze Zeyerovy epiky, stává se podkladem řady větších i menších prozaických prací, které se jen uvolněním veršovaného schematu liší od obdobných

jeho básní (Obnovené obrazy, Román o věrném předstevní Amise a Amila, Sestra Paskalina aj.).

Rozhodujícím obratem nejen v Zeyerově próze, ale v celém jeho díle je román „Jan Maria Plojhar“, který vzniká v letech 1887—1888. Je to psychologický obraz člověka, rozvráceného myšlenkovou krizí konce století, bouřícího se proti nedůstojnému postavení českého národa a otrockému duchu, s nímž věštná jeho současných krajanů snáší národní ponižení. V tomto díle epická objektivita je potlačena prudkým subjektivním zaujetím, časové i krajové oddálení ustupuje zřhavé národní a společenské aktuálnosti. Román využívá sice tragicky a pesimisticky, je však naplněn dynamikou vzpoury a boje; není únikem ani výzvou k pasivitě, nýbrž plameným povzbuzením k odporu.

Na této cestě pak Zeyer pokračuje, ač neopouští proto ani svůj nejobvyklejší způsob tvoření. Obojí postup se spojuje ve „Třech legendách o krucifixu“, kde historické, legendární a pohádkové látky jsou naplněny symbolikou, promlouvající k současnosti. Cesta, nastoupěná v „Plojharu“, dospívá k svému vrcholu v novele „Dům u tonoucí hvězdy“, v níž se autor nejvíce přiblížil duševním otřesům, jež prožívala evropská i česká inteligence jeho doby. K tomuto typu Zeyerovy tvorby se druží i veršované „Trojí paměti Vita Chorázé“, jedno z jeho děl posledních, v němž se básník snaží dospět ke kladnému, optimistickému řešení své duševní krize.

Podobně nejednotný vývoj pozorujeme i v Zeyerově tvorbě dramatické; některé výkyvy jsou tu oněm

dány nejen střídavým příklonem k různým tradičním formám, ale i potřebami jeviště a požadavky diváků. Zeyer patřil ke generaci, která hned v počátcích své životní dráhy prožila opojení kolektivním nadšením při dobudování Národního divadla. Stejně jako Vrchlického a jiné jeho vrstevníky neopouštěla jej touha, aby se uplatnil na nové representativní národní scéně. Také divadelní správa měla zájem na spolupráci s předními básníky lumírovského kruhu. Tyto unější okolnosti spolupůsobily při divadelní tvorbě lumírovských básníků a byly příčinou i některých jejich chybných kroků a zklamání. Štěstí epika Zeyera, stejně jak lyrika Vrchlického na divadelních prknech bylo velmi vřikavé. Pěkné, někdy i pronikavé úspěchy se střídaly se zklamáními, která oběma básníkům přinášela mnohé chvíle trpkosti.

Rozeným dramatikem Zeyer nebyl, jeho scénické práce mají převažně daleko více hodnot básnických než ryze dramatických. Pěstuje převážně drama básnické v duchu silně romantisujícím, jeho dramatické práce ve své koncepci i provedení daleko nejsou tak jednotlivé jako autorova veršovaná epika. Dramatický děj bývá silně prostoupen žilem epickým a zvláště lyrickým formálně sledáme se tu s velmi různými postupy, od volné italské commedie dell'arte až po přísně stylisované drama v duchu francouzského klasicismu. Látkové jeví drama Zeyera obraz neméně pestrý než jeho veršovaná epika a próza. Je pochopitelné, že Zeyerovi dramatikovi nemohl zůstat cizí Shakespeare, a to již pro vysoký prestiž, jemuž se těšil nejen na české scéně, nýbrž i v celé evropské

dramatické literatuře XIX. století. Snad největším divadelním úspěchem Zeyerovým bylo drama z nejstarších dějin českých, „Neklan“, v němž autor podle vlastního přiznání sledoval příklad slavných historických, tzv. královských her anglického dramatika. Drama o Radúzovi a Mahuleně, které v Zeyerově tvorbě hned následuje, druží se k němu podobně, jako se k shakespeareovským Richardům připínají jeho kouzelné hry pohádkové.

Dramatická tvorba byla velmi vhodná pro uplatnění Zeyerovy koncepce mythu. Vždyt bylo to právě na poli tvorby divadelní, od starověkých dyonysí až po Richarda Wagnera, kde současně Friedrich Nietzsche hledal kořeny nadčasového, mythologisujícího umění. Proto i značná část dramatických prací Zeyerových je podobně pojata a sleduje podobné cíle jako základní, epická složka jeho díla. Do této kategorie především patří právě „Radúz a Mahulena“, drama, které je typickým příkladem zpracování národního mythu.

Svou látku našel Zeyer ve dvou slovenských pohádkách, zaznamenaných mimo jiné i Boženou Němcovou.* Odtud čerpal jak poetická jména titulního páru svých hrdinů, tak i hlavní motivy dějové.

Slovenské pohádky nejsou však jediným pramenem Zeyerovy dramatické básně. S motivy velmi příbuznými můžeme se totiž setkat i v dávných podáních

* Surina kdrl a Otolenka; Mahulena kráská pavna — B. Němcová, Slovenské pohádky a pověsti; podobné motivy jsou i ve sbírce Slovenských pověstí Aug. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského, vydané poprvé roku 1891.

indických, zpracovaných nejslavnějším staroindickým básníkem Kálidásou, zvláště v dramatu o Sakuntale. Zeyer nepochybně čerpá i z tohoto druhého pramene a činí tak vědomě a zdánlivě, jak svědčí i prolog ke jeho dramatu; chce tím dokumentovat genetickou příbuznost slovenské pohádky s nejdávějšími tradicemi indoevropskými. V duchu své koncepce nevidí Zeyer v této kontaminaci indického a slovenského mythu spojování odlehlých žvlů ani narušení základní myšlenky uměleckého vyjádření národní specifčnosti slovenské, nýbrž naopak její zdůraznění včleněním do velkého rámce světového, všelidského. Tak toto drama bylo také chápáno nejlepšími kritiky. F. X. Salda o tom píše (Česká revue, 4, 1900—01, str. 662): „V tomto smyslu jsou kupř. typicky slováckými ‚Radúz a Mahulena‘ nebo ‚Samko-Pták‘ — jsou slovácké tou vegetativnou dřívotou, tím roztloučeným a novým citěním hmoty a jejího života, tím přírodním symbolismem tak citově zvlídnutým a měkkým, tím ethickým mysticismem trpné, pokorné a prosté myslí.“

Toto Zeyerovo pojetí tkví ovšem svými kořeny hluboko v evropském romantismu. Tam se zrodila myšlenka, která našla uplatnění i ve vědeckých teoriích následujícího období pozitivistického, že národní látky evropského folklóru pocházejí ze společného staroindického zřídla; tam v duchu rousseauismu vyrostla představa ideálního, nezkáženého primitivního lidu, jak ji ze Zeyerova dramatu uvyčelí F. X. Salda. Podobně si ovšem dříve čeští romantikové stylisovali i venkovský lid český. Právě v posledním desetiletí

XIX. století je tato iluze stále silněji rozrušována prudkým vývojem moderní civilizace i nových vztahů, promikajících do nitra domněle neporušeného venkova. Mizející ideál je nyní částečně přesunut na Slovensko, do jehož venkovské struktury moderní vývoj ještě tak rušivě nezasáhl.

Oušem ani tam už neodpovídal tento obraz skutečnosti. Uvědomoval si to i Zeyer a ke svému Samkovi Ptákovi, lidovému prostáčkovi, a k idealisovaným mlencům národního mythu připojil v „Domu u tonoucí hvězdy“ složitý typ Sloudka Rojka, prožívajícího s největší intenzitou duševní krizi moderního člověka.

Zeyerův „Radúz a Mahulena“ je nepochybným, velmi uřele citěným a silně akcentovaným projevem básnickovy lásky k Slovensku. Vzniká ve stejném období jako ostatní slovenské motivy jeho tvorby. Není také asi bez určité spojitosti, že v téže době Zeyer pronáší a vydává tiskem přednášku o svém příteli a podporovateli Vojtěchu Náprstkoví, jehož dům byl znám nejen jako středisko umělců a omlisko reformních snah pokrokového měšťanstva, ale i jako pohostinné útočiště slovenské chudiny, procházející Prahou.

Nepřekvapí proto, že Zeyerovo slovenské drama bylo vykládáno i alegoricky; v Radúzovi, připoutaném ke skále, byl viděn obraz zotročeného Slovenska, v jeho vysubození předpověď šťastnější budoucnosti. Byl to ovšem výklad poněkud násilný, neodpovídající celku obrazu, a byl také většinou kritiky odmítnut. Pokud bychom v tomto díle chtěli najít skutečně

dobové aktuální smysl, pak by nejspíše byl v závěrečné sentenci o síle lásky, překonávající zlobu kletby. Autor mohl tu narážet na citové odcizení Čechů a Slováků pp. jazykovém rozchodu, bolestné v této době pocítované přáteli slovenského národa; to mohlo být symbolisováno v odcizení Radúze a Mahuleny v důsledku kletby a v jeho překonání láskou.

Skutečná cena Zeyerova dramatu netkví ovšem v násliných, bezpečně neprokazatelných alegoriích, ani v koncepci mytologizující, na kterou nepochybně sám autor kladl hlavní důraz, nýbrž v uměleckých a myšlenkových hodnotách díla samotného.

„Radúz a Mahulena“ patří k nejuspěšnějším a jevištně nejživotnějším dramatickým pracím Zeyerovým. K trvalému úspěchu hry jistě značně přispívá hudební doprovod Josefa Suka, který básníkovi text zpracoval jako melodram: Avšak dramatická básně v bájných slovenských milencích je i sama o sobě silně působivá. Především jí nelze upřít skutečnou dramaticčnost, která velmi často chybí dílům tohoto druhu; to bylo jednou z hlavních překážek jevištního úspěchu dramatu lumírovského. Děj se tu živě rozvíjí, v každém ze čtyř aktů dochází k neočekávanému obratu, celek pak přesvědčivě vyúsťuje v optimistické zakončení, které je ve shodě jak s charaktery jednotlivých osob, tak i s uvnitřní zdkonitostí lidového pohádkového žánru.

Dalo by se vytknout — a část kritiky skutečně to vytýkala —, že Zeyer natolik se snažil zůstat věren prinitivnímu světovému názoru lidové pohádky, že se tím přespříliš vzdálil myšlení a citění moderního

čtenáře a diváka. Týká se to především motivace hlavní dějové zápletky působením kletby a pak jejím navonek náhodným zrušením. Avšak nepůsobí tu jen tento vnější iracionální činitel lidové vtrvy. Je tu i tragická vlna Mahuleny, která vyvolává kletbu tím, že jde za svou láskou i proti vlastní matce. Její jednáni je sice odůvodněno zlým charakterem a jedním z nejposuvnějších svazků staré rodové společnosti.

Fatalismus, vyplývající ze světového názoru primitivní společnosti, je tu pak v duchu lidového myšlení a citění řízen jako v každé pohádce: dobro nakonec vítězí nad zlem. Tak tu i činy neuvážené nebo přímo zle zamýšlené vedou k neočekávanému dobrému výsledku. Zákeřné vyslání Mahuleny Runou k spoutanému Radúzovi s číši jedu poskytné příležitost k jeho vysvobození; pokus královny Nyoly podtít strom, do něhož se utělila milenka jejího syna, splní bez jejího vědomí podmínku, nezbytnou k zrušení působnosti kletby.

Tak už v dramatu vede v duchu logiky literárního žánru k závěrečné morální pointě, že „je láska silnější než všechna nenávisť a milování kletby mocnější“.

Charaktery jednotlivých osob jsou, opět v soulase s typickými znaky literárního žánru, zjednodušeny, zřetelně je oddělen jas a stín, dobro a zlo.

Přes svou nepochoybnou dramaticčnost je toto dílo silně prostoupeno prvky lyrickými, zvláště v milostných scénách hlavních hrdinů. Básnická působivost textu je zesílena i formou. Drama je psáno sice bás-

nickou prózou, ale tak silně rytmisovanou, že se často přirozeně člení v zeyerovský pětistopý nerymovaný jamb.

„Radúz a Mahulena“ patří k nejnepřehlednějším Zeyerovým dílům; projevují se v něm základní rysy jeho světového názoru i uměleckého tvoření, přičemž některé slabiny, pro jeho tvorbu rovněž typické, jsou značně převáženy klady. Lidovost námětu a základní myšlenka, která je projevem uslechtilého citění mravního, optimistický závěr i manifestační projev sympatií k uiskovanému lidu slovenskému zařazují toto Zeyerovo dílo přes jeho pohádkově vyzněný rámeček do literatury společensky aktivní, bojující za lepší a spravedlivější život, prodchnutý a řízený láskou.

Karel Krejčí

OSOBY DRAMATU

STOJMÍR, král tatranský

RUNA, jeho žena

PRUJA

ŽIVA

MAHULENA

jejích dcery

RADŮZ, královic v Magure

KRÁLOVNA NYOLA, jeho matka

RADOVID, starý sluha Radůzův

PŘIBINA, důvěrník Stojmířův

VRATKO, dřevorubec

viz s. 137

JEDNÁNÍ I.

Vysoký štít Tater v oblacích. O skálu opřena stojí lepdá divčí postava v bílém rouše, hrající prostou, dojemnou píseň na housle. Plavé její vlasy jsou propleteny věncem z pestrých květů, na čele svítí jí hvězda. Zdvaj duhových, jiskřících se barev plyne jí volně ve velkých zdhybech od hlavy k patám. Na rameně jí sedí bílá holubice. Píseň dozní a dívka mluví.

PROLOG

Jsem pohádka. Kdo se mnou půjde, povedu jej do modrých krajů báje. Zde z těchto olbřímých štítů po starých cestách, mechem porostlých a listím dávných jesení zavátých, sestoupím dolů, tam v slunné nívy slovenského lidu. Znáám tůně jeho duše a pradávne jeho sny v mém nitru žijou. Vždyť stála jsem u jeho kolébky! Závojem černým obestírám děje věků zapadlých do mlžin paměti. Pod trpytem jeho řas však ty dávné lidské touhy křídla svoje rozpínají a lidská něha plá zpod jeho záhybů a lidské slzy tekou lesklou jeho tkaninou a vroucí, věčně lidská srdce bijou, tu vášnivě, tu snivě pod krytem jeho volně vlajícím... Vzhůru!... Po starých cestách, hučícími lesy, kol mořských ok vás v tichou

Lid v Magure a Tatře

Jinoši a panny

Družina královská

Slovač povedu. Mým závojem ji uvidíte, rodnou sestru arijského toho lidu, jenž pije z Gangy. Ta Slovač, kterou uvidíte, turanské jákmo ještě nenesé, ta nezná ještě žal, jenž nyní let už tisíc proráží nebesa, tak bez proměny, jak věčné její hory v blan- kyt strmí. Barnavé mračno těžkých osudů stín ještě nevrhá na slunné stráně, kde tráva větrem vlní se a jasné vody tryskají. Lid volný žije ještě v ho- rách volných. Však nesvár přec už svoji zhoubu koná. Dvě knížata se v záští potýkali, než zrozen Radúz byl a Mahulena, o jejichž strastech dnes vám povím vše...

Jsem pohádka a rodná sestra oněch, jež Ganga kojila, i těch, co na iránské-vysočině snily, kde nej- jasnější hvězdy hoří, i těch, co v skandinávských divočinách půlnoční rudé slunce znaly, i těch, co v řeckých hájích vedle dávných moří v bílých chrámech z mramoru jak vlaštovice hnízdily, i posléz těch, co v mračných doubravách, kde druidi bledou lunu ctili, kol šedých menhírů své reje křepily... Jsem pohádka. Dým mystický se nese přede mnou, a za mnou duje vítr pravěký... Kdo za mnou chodí, vidí dávné sudic předivo... Co dnes však uzří, to prosté je jako srdce mého lidu, je prosté jako jeho tiché chatky pod zelenými gruněmi. Je chatka mého lidu prostá, věru — však zlatý věnec tam leží pod prahem: čar je to jeho vtroucí básnivosti!...

Sestupuje pomalu se skal, hrajíc píseň na houslích. Když zmizí a píseň dozněla, jeví se údolť lesnaté s velkou loukou v popředí. Na jedné straně prýští ze skály jasná studánka. Nedaleko ní spí RADÚZ v travě. Je ráno.

RADOVID (přichází)

Zde posléze jsem vyšel na den boží! Už zdálo se mi, že soumraku těch stromů ani konec nebude. Kde asi jsem? Kam jsem to asi zabloudil? A blou- dím marně! Marně volám do všech úhlů světa: Královici Radúze, Radúze královici! Jen ozvěna se posmívá a bujný vítr slova ode rtů mi rve, by do prázdna je zahazoval.

RADÚZ (*ze sna*)

Ó neblahý... co jsem to učinil!

RADOVID

Je šálení to běsa, nebo opravdu jeho hlas?

RADÚZ (*ze sna*)

Ta krev je horká... jak mi tryskla v tváť!...

RADOVID (*jez zahlédne, běží k němu*)

Můj královici! Ó můj Radúze! Tak jsem tě tedy našel, konečně!

RADÚZ (*probuzen*)

Kde smyju krev... Kde jsem? Co děje se? Je ráno! Slunce vzléto opět, zlatý pták! A, Rado- vide, jsi to vpravdě ty?

RADOVID

Jsem já to, ano, drahá duše mojej!

RADŮZ

Vítej tedy, vítěj! Jak jsi mě našel? A proč jsi mě hledal?

RADOVID

Jak jsem tě našel? Pouhou náhodou. Tak aspoň zdá se — ale kdo to ví? Snad, vidíš, vedlo mě srdce moje toužící, nebo dobrá snad soudička, jež tobě přeje. Proč jsem tě hledal? To je zlé, že tak se tážeš, věru. Co jiného jsem mohl činiti, když po dva dni jsi doma scházel a otectvíj a matka strachem hynuli? A všickni v zámku marně hádali, kam asi jsi se poděl. Já mlčel, tušil jsem ale, na kterou stranu jsi se asi vydal. Což nevidával jsem tě tak často, často hledět v zadumání, v divném snění směrem sem k těm horám nejvyšším, jež zdají se, že věčně zdáli hrozí Maguře? Co lákalo tě asi vždy v tu nebezpečnou dál?

RADŮZ

Co v dál nás vůbec láká? To, co v ní pro nás neznámé. Je pravda, vábila mě vždy tajuplnost těchto lesů, jež věčně vidím černati se na obzoru, vábily mě povždy vysoké ty horské štíty, jež každé ráno do zlata a do růžova mladá zora zlíbál! Ty zkazky chtěl bych znát, co jim vypravujou oblaka. A oblakům a ptákům záviděl jsem vždycky, že zírat mohou volně s nebes až na dna úvalů a dolin hlubokých, v tom neznámém mi kraji.

RADOVID

To bylo v letech dětských, chápu. Ale teď? Teď víš to přece, že ani zde ni jinde nic jiného než doma neuvidíš.

RADŮZ

Tak moudrým posud nejsem, přáteli. A sám máš trochu viny, že nejsem moudřejší. Což neživil jsi vždycky dětské moje sny svými pohádkami? Kdo vypravoval mi o slunci, že má svůj zámek někde v Matře, že tam mu slouží dvanáct věčně mladých děv? Kdo líčil mi ty černé lesy, tajuplné, jež kolem světlé louky němě stojí, louky prokvetlé vším květim čaroplným, na níž se třpytí oblakový slunce dům? Tak budíte už v dětech věčně touhu po tom, co není, žel, a co nám pak věčně schází!

RADOVID

Snad nechceš říci, že jsi vyšel do hor, bys našel oblakový zámek slunce?

RADŮZ

To netvrdím — však co bys tomu řekl, příteli, kdybych ti svěřil, že jsem jej našel? Uprostřed černých lesů jsem jej dnes v noci viděl, tu louku viděl jsem a zámek sám a tři z těch panen stály před domem —

RADOVID

To zdálo se ti u té studánky, zde, kde jsi spal?

RADŮZ

O žádném snu ti, Radovide, nemluví. Slyš ale, jak jsem přišel sem. V onen den, když z domova jsem zmizel, vyšel jsem na lov a nemyslí na žádnou dalekou k horám výpravu. Bloudil jsem lesem a tu zahlídl jsem náhle jelena, bílého jako padlý sněh. Zdál se mi krotký, neprchal přede mnou už z daleka. Tu blížil jsem se mu,

avšak divukrásné zvířete, jak by si hráti chtělo, rychle ucouvlo a běželo, ne daleko však. Zase stálo a zase mě vábilo a lákalo a vždy a vždy zas uprchalo hlouběji do lesa. Tak šlo to celý den a celou noc! A pokaždé, když unaven jsem klesl do mechu, stál jelen tiše opodál a čekal na mě, jako v posměchu, až se znova dám zase za ním do honu! A tak to šlo až v noci na dnešek. Až stokrát jsem si myslil: teď je dost — přec nepřeštal jsem za ním utíkatí.

RADOVID

Toť podivné! Zdá se mi, že asi nějaký lesní běs tě takto škádlil? Co ale stalo se v noci na dnešek?

RADŮZ

Ach, stalo se, že jsem jej dohonil... Ach, žel, že rozzlomen tím dlouhým, marným honem, jsem stal se otrokem své slepé vášnivosti! Když chytl jsem jej posléze za paroh, Radovide, tu vrazil jsem mu meč svýj do boku! Krev jeho horká střikla mi v tvář a na ruce a slzy padaly mu z očí. Klesl a vzdychl jako člověk! Srdce se mi svíralo, bylo mi jak po vraždě! Nesnesl jsem vyčítavý pohled skonávajícího zvířete. Zahodil jsem zbraň a utíkal jak hříchem štván!...

RADOVID

Jsi příliš litostivý a byls tak vždy a miloval jsi vždycky až příliš zvířata.

RADŮZ

Jsou naši bratři, zem též je jejich matka jako naše. Však poslyš, co se dělo ještě dále. Prchal

jsem naslepo, nevím, jak dlouho to asi trvalo. Pojednou řidl les a z jeho kraje viděl jsem na louce plné květů velký, bílý dům. Byl lunou posříbřen a zdál se jako oblak. Tři panny, bíle oděné, stály mezi květy na louce, dvě z nich zpívaly a hladily každá bílého jelena, jelena takového, jak byl ten, jež jsem byl zabil před chvílí! Ta třetí stála opodál a mřela. Smutná byla a hleděla k městci. Tu viděl jsem, co jsem to zleho spáchal! To zajisté byl jelen její, jenž v krvi ležel, tam ve hvozdě — a byla smutna mojí vinou!

RADOVID

Šel jsi blíž?

RADŮZ

Kde byl bych srdce vzal jí hledět do tváře? Ne, znova prchal jsem zpět do lesa a hledal vody, abych tu krev smyl z rukou... Jak oheň páčila! Zde konečně jsem našel studánku. Pak vrhl jsem se v trávu, chtěl jsem spát. Tou vrbou ale zdě, jež v noci zdála se jak oblak zelenošedého dýmu, hleděl měsíc na mě a bylo mi, jako bych viděl její, té dívky, bledou, truchlou tvář dívati se na mě mezi temnými čarami větví, pnoucích se do šira. Posléze usnul jsem přece nepokojným snem...

RADOVID

Tys dítě! A jsem pošetilý jako dítě též, že poslouchám a poslouchám a zcela zapomínám, abych tě k spěchu pobádal! Mám velkou obavu, že stojíme na půdě krále Stojmíra.

RADUŽ

Toť pravděpodobně, že v tatranské jsme oblasti. Olbřímé štíty hor jsou blízko tak! Jak pyšně čelo vznášejí! A orlí všude krouží nad nimi!

RADOVID

Pravda, pravda! Teď ale rychle pojď. Myslím, že tímto směrem běží naše hranice. Pojď... Co váháš?

RADUŽ

Váhám, protože tvůj spěch se příliš útěku podobá. Kdyby se tatraniši dověděli, že jsem odsud utíkal, pozdní jejich potomci by ještě potupně písňe o mně zpívali!

RADOVID

Oni se však nikdy nedovědí —

RADUŽ

Čeho? Že jsem utíkal? Ó, zajisté že ne, neb neučiním tak. Tím vědomím bych se věčně zardíval.

RADOVID

Vydáš se tedy raděj, možno, v kruté ruce nepřátele?

RADUŽ

Proč je ale král Stojmír tak urputným protivníkem mého otce?

RADOVID

Protože byli kdysi přáteli tak dobrými, že byli si jak rodní bratři. Ta nenávisť je vždycky nejprudší, co zaujímá místo lásky dřívější. Však nyní pojďme!

RADUŽ

Co spěcháš tak? Zde mílo je. Hle, jak ty vázky

zlatozelené se chvějou nad vodou... Tak si byli tedy někdy jako bratři...

RADOVID

Šli do světa co dobří bohatýři. Tam někde za horami stál starý hrad, tam dívku uzřeli a oba vzplanuli strastnou láskou. Ona zvolila tvého otce. I ed všechno viš. Mluvil jsem o tvé matce.

RADUŽ

To bylo bolestné pro krále Stojmíra. Tak zůstal tedy sám, jen se svou nenávisť.

RADOVID

Sám nezůstal jen se svou nenávisť, neboť pojal ženu z rodu knížecího, ale zlou! Ta nedala mu nikdy zapomenout. Zárhlivá na památku své někdy sokyně, rozdmýchovala stále jeho zášti proti tvému otci, proti tvé matce, proti nám všem! Věř, že by tě zabili, kdybys jim přišel do rukou, a proto pojď —

RADUŽ

Nuž, tedy — však co to?

VRATKO (*zpívá za scénou*)

Tri byly sestry, co se rády měly,
a přece se jak ptáci rozletěly,
jedna je za Váhem a druhá za Dunajem
a třetí bloudí, plačíc, kdesi za šuhajem!...

RADUŽ

Co tasíš, Radovide, meč? Ten není nebezpečný.

RADOVID

Tak zdá se, věru.

VRATKO (s dřívím na bedrách)

Tři byly sestry — (Zahlédne Radúza a Radovi-
da.) Buďte zdraví!

RADÚZ

Zdráv buď, příteli. Jsi veselý a zpíváš jako skří-
van v tom zlatém jitě.

VRATKO

Váš kroj je jiný, než zde nosíme, jste tedy cizinci.
Buďte zdraví, hosté.

RADOVID

Jsmo cizí, pravda. Zabloudili jsme v těch le-
sích. Kdo vládne touto krajinou? Ty povíš
nám?

VRATKO (složí dříví)

Kdo jiný vlád by zde než náš pan král?

RADOVID

Král, který?

VRATKO

Král Stojmír, jak se sluší.

RADOVID (Radúzovi)

Ty slyšels? Pojdme, spěš!

RADÚZ

A daleko je odsud na hranici?

VRATKO

To myslíš do Magury? Tam je blízko.

RADOVID

A kterým směrem půjdeme, kdybychom chtěli
tam?

VRATKO (ukazuje)

Tu horu nechte pořád po pravici a slunce v zá-
dech!

RADÚZ

Dobře! Tvůj pokyn platí, až půjdeme do Magury.
Však pověz mi, ty dobrý člověče, víš, komu patří
velký, bílý zámek tam za kopcem, kde černý
les se končí na světlé louce?

VRATKO

Nu, panu králi, komu jinému? Přebývá tam
vždycky, když stromy kvetou. Má jich mnoho
v krásné zahradě.

RADÚZ

Když stromy kvetou, ale to je teď! Tož najdem
ho dnes jistě v zámku — půjdeme-li tam.

VRATKO

To najdete i Runu jeho ženu a jejich dcery tři.

RADÚZ

Tři jeho dcery? Jsou tedy tři? Jsou krásné? Ty
je znáš?

VRATKO

Jak bych je neznal? A krásné jsou jak hvězdy,
věř. A jedna z nich je dobrá jako matka země,
co nám chleba dává. Má zlaté vlasy; když se
usměje, tu zdá se ti, že jí růže v ústech kvetou,
a když zapláče, že se jí perly z očí sypají, a kam
se postaví, snad zlatá tráva roste! Tak aspoň
moje žena pravila.

RADÚZ

Ty viděls tedy plakati ji a usmívat se?

VRATKO

Jak tebe vidím, krásný šuhaji, tak zblízka jsem
ji viděl a viděl jsem ji plakat, když vešla v naši
chatku, tenkrát, když dítě naše stonalo, a viděl

jsem ji potom se usmívat, jako když denička na nebi vzejde, když dítě moje zase se uzdravilo a když je, zpívající, chovala. Ah, jak je krásná, krásnější než měsíc! To uvidíš, jestli ji zahledneš. Však přímo na ni, tak najednou, se nesmíš podívat! To mohlo by tě omráčit jak náhlý blesk, když z temné barny vysvitne a celé nebe ohněm zaplaví. Nejdříve jen na nohy, co jsou jak lilie v střešívce ze zlata, se podívej, pak zvedni oči k pasu a postéze, když jsi už takové kráse zvyk, se podívej na jasné její čelo... Jak jsem se zapovídal! Půjdu domů k ženě, k synkovi.

RADUŽ

Tys dobrý člověk a mnoho potěšils mě řečí svou. Čím se živíš?

VRATKO

Nu, rubám dřeva v lese a políčko mám též.

RADUŽ

A kolik asi denně vyděláš?

VRATKO

To, pane, dost. Tři celé groše.

RADUŽ

A to ti stačí, bys se uživil?

VRATKO

Tři groše denně utrácet? Ne, jeden živí mě, ten druhý půjčuji a třetí vracím.

RADUŽ

Jak to myslíš? Nerozumím dobře.

VRATKO

Pane, je to tak: starého otce mám, ten vchoval mě, a tomu vracím nyní. Pak je tu synek můj,

má radost! Nuž, tomu půjčuji. Až budu stár a slab, pak bude vracovat mi on, jak nyní otčí já. A groš ten třetí, tedy, z toho žijem.

RADUŽ

Ty líbíš se mi, bohumilý člověče. Zde mám tři peníze. Ten vezmi pro otce, ten pro sebe a tento pro syna.

VRATKO

To svítí, pane... Jsem jako oslněn, až jsem se lekl, hnedle bych zapomněl ti říci děkuji! To je jak slunce... Je to jako zlato? Je to zlato?

RADUŽ

Jest.

VRATKO

Ne, jsi ty boháč!... A doopravdy mi to zlato dáváš?

RADUŽ

Doopravdy.

VRATKO

To je jako ve snu... A ta hlava na těch penězích, to jako obraz králův. Má korunu na hlavě.

RADUŽ

Tot obraz mého otce. A nyní buď mi zdráv. (Odejde s Radovidem.)

VRATKO (hledí udiven za ním)

Obraz mého otce, řekl. Jest otec jeho tedy králem a on je královec?... Bude to doma divení a radostí... Ani se mi nechce to dříví s sebou brát, bych lehčí nohy měl a dříve doma byl. Však stůj, zde je král Stojmír sám a jeho družina. To ne-

smím z úcty mu vkročit do cesty. Nu, zůstanu zde vedle studánky.

Vějde král STOJMÍR, RUNA, muži z družiny královny, mezi nimi PŘIBINA.

RUNA

Toť neslychané! Tak blízko domu zabít jelena, a to z těch tří, již blíž, zasvěcení luně jsou a na nichž dcery naše jezdivají! To považ, králi, že to každý ví, byl tedy zde zlý úmysl nás urážet a nám se rouhati! V tom vidím vzpouru!

STOJMÍR

Meč ještě jednou ukaž, Přibino.

PŘIBINA

Zde jest, jak vidíš, je to cizí meč, ta práce není zdejší.

STOJMÍR

A praviš, zahozen že ležel na zemi?

PŘIBINA

Tri kroky od kaluže krve, v které jelen skonál.

STOJMÍR

Jaká to záhada! Však daleko ten zločinec být nemůže, když, jak mi praviš, rána zvířete je čerstvá.

RUNA

Tu stojí člověk, snad to on?

PŘIBINA (*Vratkovi*)

Kdo jsi? Co hledáš zde?

VRATKO

Jdu domů, pane. Byl jsem na dříví a nesu je teď ženě.

RUNA

Kdy šel jsi do lesa?

VRATKO

Hned s úsvitem.

RUNA

A nikoho tam neviděls, nikoho neslyšels?

VRATKO

Jen laňky viděl jsem, když u potoka pily, a ptáky slyšel jsem, když zpívali, by přivítali den.

RUNA

Jsi bloud, či smělý tak, že tropíš si z nás smích? Neviděl jsi celé ráno člověka? Na to se tebe ptám.

VRATKO

V lese ne. Před chvílí však jsem viděl šuhaje, tak dobrý byl jak krásný.

RUNA

To byl on, ten zlosyn!

VRATKO

Tím nebyl zajisté. Ať slunce jej a země obdaří! Tři dal mi peníze, jsou ze zlata. Lekl jsem se toho lesku tak a bohatství, že bych byl málem z nohou spadl! Nikdy jsem nic takového neviděl. (*Hleď na peníze v dlani.*)

PŘIBINA

A kterým směrem šel?

VRATKO (*ukazuje*)

Tam zmizel mi. Mám po něm památku! A na těch penězích je obraz jeho otce, sám to řek.

STOJMÍR

Ukaž mi blíže ten svůj poklad.

VRATKO

A s radostí, můj pane králi. (*Ukáže peníze.*)

STOJMÍR

Peníz krále magurského! Runo, hled!

RUNA

Syn jeho zde! Ó, za ním! Krev a pomsta! Je v našich rukou kletý nepřítel!

STOJMÍR

Přibino, rozděl muže, kruhem obejdeme les, je náš, je náš!

RUNA

I kdybys chytrý byl jak pták a okřídlený, teď neujdeš, magurský královci, a těžkou naši ruku uctíš!

Všickni odejdou rychle směrem, kudy odešel Radúz.

VRATKO

Přeběda mně, co jsem to učinil! Ó, radosti ty moje mnohomluvná, ty devaterou zradu mělas pod jazykem! To zlato teď mě páli na dlani. Pryč ode mne, proradné peníze! S vámi neštěstí by vešlo pod mou střechu! (*Zahodí peníze do studánky a odejde.*)

Za jevištěm slyšet hudbu, pak vyjdou PRIJA, ŽIVA, MAHULENA s družinou dívek a mladých mužů. Všickni jsou ověnění pestrým květinám.

PRIJA

Zde chlad a vůně, širé prostranství a tráva vysoká a měkká, zde dobře bude prováděti hry. Těch věnců jsme se dost už napletli.

ŽIVA

A zde ta naznačená studánka, kde měli jsme se sejít s otcem, s matkou. Toť podivné, že ještě nepřišli. Šli cestou kratší.

PRIJA

Ach, nestarej se, přijdou včas. Ty staré lesy nejsou tak hluboké, by se v nich ztratili. Nuž, budme veselí. Co ty však, Mahuleno, stranou stojíš?

ŽIVA

Zdá se ti snad zas o něčem, co není?

PRIJA

Co nebylo a nikdy nebude?

ŽIVA

O královici snad, letícím na stříbrném koni obla-
ky?

MAHULENA

Proč se mi posmíváte? Což jsem vám ublížila?

PRIJA

Jsmo zlé, vid, že jsme zlé? Zlé jako strygy!

MAHULENA

Já nikdy neřekla vám, že jste zlé.

ŽIVA

Však pohledy tvé nám stále vyčítají.

MAHULENA

Mé srdce o tom nevl... Ah, netrapte mě, sestry. Jsem smutná jen, že mi můj jelen zaběh do

lesů. To zvíře bylo rozumné a přítulné — a přec
mě opustilo. Je vidět, že mě rádo nemělo. (Pláč.)

PRIJA

Toť směšné plakat pro tak malou příčinu. Až
chytanou jelena, nuž, dej ho zmrskati.

MAHULENA

To spíše sama bych ty rány snášela!

ŽIVA

Nuž, tedy plač neb neplač, jak ti libo. My ale
teď se dáme do hry.

PRIJA

Co bychom hráli, Mahuleno, povězi!

MAHULENA

Hrát? ... Nevím věru. Snad na vítání ptáků,
chcete-li.

PRIJA

To nechcem, to je pro děti. Vždyť věděla jsem,
že něco nejapného povíš. Jsi stále malé dítě
s malým rozumem.

ŽIVA

Na labutě a pávy, to je veselé, tu můžeme se
honit divoče až dosyta!

VŠICKNI

Na labutě a pávy, ano, ano!

PRIJA

Tak tedy rozdělme se na řady!

Jinoši se postaví, držíce se za ruce, na jednu stranu,
dítky jim naproti na druhou, držíce se taktéž za
ruce.

SBOR JINOCHŮ (zpívá)

Hoja, lalja, hoja!
Letíme pávi z daleka,
hoja, lalja, hoja,
přes hory, lesy, jezera,
hoja, lalja, hoja!
Zde porosena niva je,
hoja, lalja, hoja,
zde odpočinou perutě,
hoja, lalja, hoja!

SBOR DÍVEK (zpívá)

Hoja, lalja, hoja!
Labutě modrem veslujem,
hoja, lalja, hoja,
a plujem s bílým oblakem,
hoja, lalja, hoja,
pod námi luka, jeden květ!
Hoja, lalja, hoja,
tam odpočinou perutě,
hoja, lalja, hoja!

Obě řady jdou si ustříc, jinoši, držíce se za ruce,
zdvihají ramena, pod jejichž obloukem děvy, pustí-
ce se, projdou, pak stojí obě řady si opět naproti,
ale neдрží se již za ruce.

JEDEN Z JINOCŮ (*zpívá*)

Jaké to labutě
v té zelené dubině?
Třpytlí se perutě
padlý jak sněh!

JEDNA Z DÍVEK (*zpívá*)

Jací to pávi jsou
v šumivém háji?
Pohleďte, labutě,
jak se jim perutě
jiskrami třpytlí!

JEDEN Z JINOCŮ (*zpívá*)

Každá z těch labutí
v zelené dubině
korunu nosí,
chvatme je, chvatme je,
mezi ně, mezi ně,
hoja, lalja, hoja!

Jinoši se hont za utíkajícími nyníť dŕukami, berou jim, dohonice je, buď prsten nebo kytlci z pasu. Vtom ozve se hluk za jevištěm. Polekáni ustanou ve hře.

RUNA (*za jevištěm*)

Jen těsněj, těsněj pouta stahujte! I kdyby krev
zpod nehtů vytryskla.

MAHULENA

Mne mrazí v duši, co to znamená?

Objeví se král STOJMÍR, RUNA, družina, PRĚBINA, vedou spoutaného RADUZE a RA-DOVIDA.

STOJMÍR

Ač nerad, přerušuji vaši hru. Vy udiveně na nás hleďte. Vítězoslavný je dnes pro nás den. Ten jinoch, ježž zde v poutech vidíte, je magurského krále syn, můj tedy a váš nepřítel.

RUNA

A víte, co ten zlosyn učinil? V své bujnosti zabil zasněženého jelena, o němž jsme myslili, že zaběh do lesů a že tam posud bloudí.

MAHULENA (*pro sebe*)

Ubobá nemá tvář. Jsou lidé krutí!

RUNA

Přiznej, žes ten zločin dokonal. Je to tvůj meč?

RADUZ

Je to můj meč. Kdybych jej byl třímal, když jste mě přepadli, byl bych svůj život draze prodal vám. Že jsem ubohé to zvíře usmrtil, to za hřích počítám si sám. Však nevěděl jsem, že je váš a že je zasněžen.

RUNA

Však budeš, věř mi, trpce pykat za ten hřích. Však věšší hřích tvůj ten je, že jsi královic z Magury. Ty mlčíš? Chceš to tedy zapírat. Hleď,

uvěřím ti, že nejsi synem královny Nyoly, když
ji bez odkladu prokleješ!

RADŮZ

Tys hrozná, ženo! Jsem příliš hrd na jméno svého
otce, než abych na okamžik jen ho zapíral. Jsem
Radúz královic.

RUNA

Ty bloude odvážný! Co hledals zde! Jsi špeh?
Ty přišels v nenávisti, přízněj se.

RADŮZ

Zabloudiv, přišel jsem jen mimoděk. O velké
nenávisti proti vám však mnoho nevím. Vždy
slychal jsem, že nepřáteli jsme, my Magurčané
a vy Tatanští, však v srdci zášť jsem nikdy ne-
cítil. My měli bychom, králi Stojmíre, se vlastně
milovat, když v širším světě tolik nenávisti zeje
kolem nás.

STOJMÍR

Nech sladkých slov, tvá smířlivost je vynucena
tvoji neštěstím.

RADŮZ

Je pravda, spoutanému hrdost sluší jen.

RUNA

Tvou hrdost zkrotím, brzy uvidíš. Ó, poznáš
muka!

RADŮZ

Nach tvého roucha je jak krve proud, v němž
ploveš s tváří zbledlou zástím, a oči tvoje jsou
jako z oceli.

RUNA

O krvi nemluv příliš nahlas, sic vzbudíš ve mně

chut, bych závoj svůj v tvé smočila a poslala jej
pak tvé matce jako dar.

RADŮZ

Ó matko moje ubohá!

RUNA

Chce se ti plakat, sketo?

RADŮZ

Ty nejsi žena, ač tvá postava a tvář tě za ni vy-
dávají, tys vlčice! Ó králi Stojmíre, jsi muž,
proč trpíš pohanění svého zajatce?

STOJMÍR

Těch hádek, Runo, dost. Pověz mi, Radúze, kdo
je ten muž zde s tebou?

RADOVID

Jsem starý jeho sluha Radovid. Zab mě, jej
ale pusť! Výkup nesmírný ti král můj vyplatí.

STOJMÍR

Tvé jméno jen jsem slyšet chtěl, ne radu tvou.
Pustím tě, bys dones do Magury zvěst o smut-
ném královicě osudu. O výkupu ani nemluv.
Snad zachce se mi pozděj krve toho jinocha,
snad jeho smrt mi zlata dražší bude.

RUNA

Tak mluvíš jako král a muž! Snad měli bychom
kupčit o toho otroka?

RADŮZ

Kdo otrokem zde, pověz, královno!

RUNA

Ty, ty! Neboť uvrhnu tě v pouta železná a umo-
řím tě prací nejtěžší! Ó, jako vlk se budeš rvátí
se svým tetězem a zoufale jej hryzat zuby!

RADOVID

Ty zmje! Že ruce moje spoutány! Před svatým sluncem aspoň úctu měj, před svatým oblakem, plujícím ti nad hlavou, když nemáš úctu k vlastní koruně a k svému ženství, které šlapeš v prach!

RUNA (*udeří jej*)

Bídny rabe! Mluvit smíš?

RADOVID

Bud kleta!

RADŮZ

Ó nebe, slunce! Větry dující! Jste svědci našich neslýchaných křivd! Můj Radovide, běda mně, ty trpíš vinou mou! A vy, co kolem stojíte, což nikdo, nikdo z vás nezná lítosti?

ŽIVA

Proč na mě hledíš? Mám snad plakati a prosit, by tě pustili? Mně, věru, zdá se, že jsi pláči blíž, než bývám já, i když mi nejhůř je. Proč doma nezástal jsi, smutný hrdino? Chceš přeslici?

RADŮZ

Jsi krásná, ale krutá. Mně tebe líto je, že srdce tvoje je tak kamenné. Pro Radovida o slitování prosím, ne pro sebe.

PRJIA

Chceš zdát se statečným? Proč tedy dýcháš těžce tak, to nesevědí o klidu chrabrosti.

RADŮZ

Já žíznm, věz to, proto těžce dýchám.

RUNA

Svou žízeň ukoj svými slzami.

STOJMÍR

Dost nyní posměchu! Přibino, pod tvou stráží Radůza ponechám. Radovida pusťte na samé hranici, by dones domů svoji novinu. Jdu domů teď. Zajatec vedte a uvrhněte jej co nejlhoub do věže tě staré. Jež stojí v temném lese pod skálou a křerá zaklétou se nazývá.

RUNA

Tam do tmy, mezi havět hodte jej!

RADOVID

Ó Radůze, ó královci můj, že tak se s tebou loučím!

RADŮZ

Radovide, jdi a netrud srdce moje nářkem svým. Chceš, aby pohnutí mé nový vzbouzelo posměch? Mé matce rci — Ó Radovide!

RADOVID

Ni slova víc! Já vím, co říci chceš! (*Odejde s některými z družiny hráloucké.*)

STOJMÍR

Teď vzhůru, pojďte. Přibino, ty plň můj rozkaz přísně.

Odhází s RUNOU, všickni za ním, jen MAHULENA zůstala pozadu. Bliž se RADUZOVI, který stojí nedaleko od studánky. PŘIBINA a dva muži něco opodál za ním.

RADŮZ (*Přibinovi*)

Vedte mne. (*Uvidí Mahulenu, stojící teď vedle něho.*) Ty posud, panno, mlčelas a nerouhala

jsi se mému neštěstí. Teď vynahradíš, co jsi zmeškala?

MAHULENA

Ty žízníš?

RADŮZ

Proč se tážeš?

MAHULENA (*nabere vody do dlaně*)

Pij! (*Zvedne dlaně až k jeho rtům.*)

RADŮZ

Já nemohu... Mně rty se chvějou jako srdce moje... nad tvoji dobrotou... Já jako mlhou viděl tě, jak stálas opodál a úzkostí jsem zmíral, že budeš také zlá... jak byly ony dvě... Ó, vysměj se mi!

MAHULENA

Radúze, smát se — když pláčul

RADŮZ

Proč pláčeš, rci...

MAHULENA

Že více nemohu než plakat!...

RADŮZ

Ó, nikdy rosa světejší nepršela z nebes, než ta, co padá nyní z blankytu tvých očí! Kdo jsi?

MAHULENA

Jsem Mahulena... Král je můj otec... Ó Radúze, nenenáviděj jej příliš... můžeš-li!

RUNA (*za scénou*)

Kde meškáš, Mahuleno?

MAHULENA (*lekne se*)

Hlas matčin! (*Radúzovi.*) Ó, netrap se mi příliš... duše moje! (*Odejde.*)

PŘÍBINA

Pojď, pane! Splním, co mi král můj kázal, ač nerad, věži

RADŮZ

Mahulena! (*Odechází zamýšlen s Příbinou a ostatními.*)

Opona

JEDNÁNÍ II.

Velká, stará zahrada u zámku krále Stojmíra. Je plná stromovitě vysokých a kořatých rostlin, tvrdících různé krásné skupiny mezi stromy. Na jedné straně vodojem, vroubený omšenými kameny, stíněný kloníctví se břizami a visutými vrbami. Ranní červánky svítí stromovím. V pozadí je vidět část zámku. VRATKO nedaleko něho zaměstnán uřezdváním květin a kvetoucích ratolestí z keřů, jež skládá do koše.

PRIJA, ŽIVA a MAHULENA přicházejí od zámku. PRIJA a ŽIVA pozdvíhují teď proti slunci ruce, držíce v nich šňůry perel a lesklé šperky.

PRIJA

Ty jasné, čisté, svaté slunce, ty vidíš vše a há-zíš hrstky zlata štědře na hory, doly, nivy, jezera!

ŽIVA

Ty osvětluješ lesy hluboké, úrodná pole, hrady strmicí, moholy vysoké!

PRIJA

Na všechno liješ libou jasnost svou, nás osvět-těží! Svou krásu na nás lij!

ŽIVA

Svou lepost na nás lij a milostnost!

PRIJA

Ať zkvetem jak tvůj luzný červánek!

ŽIVA

Jak zora tvoje zlatosmavá, radostná!

PRIJA

Dej krásu nám! Ó slunce, vyslyš nás! (Obě kleknou u vodojemu a propítají si vlasy perlami a připínají šperky.)

ŽIVA

Necht záříme, jak obraz náš teď z modré této vody, již prosvětlují mladé tvoje paprsky, ó slun-ce! (Obě rostí si obličej a vlasy.)

PRIJA

Dej třpytnou krásu nám a milostnost. Ty zlaté, jasné, svaté slunce! (Vstanou.)

ŽIVA

Ty, Mahuleno, proč se nemodlíš a slunce ne-vzýváš?

MAHULENA

Vzývám slunce... Ty jasná záře nebes osvět-mě a dej mi dobrotu svou... vyslyš mě!...

PRIJA

Je krátká tvoje modlitba. Zás stojíš nepohnutě, věšš hlavu, ruce visí po boku... O krásu ne-prosíš?

MAHULENA

K čemu?

ŽIVA

Jak tupá otázka! Dnes dorazí sem charvatský-královic, už přišli jeho posli, velký bude u nás v zámku hod — nuž, nechtěla bys krásnou být

a zalíbít se bohatýrovi, jenž mlád a mocen jest
a ženu hledá?

PRIJA

Je hrdá Mahulena! Myslí as, že krásná nazbyt je,
a nevidí, že bledá je jak měsíčková máť, co sedí
v šeré jizbě předouc.

ŽIVA

Ó Mahuleno, jsi jak mátoha. Na tvoji krásu,
věru, nežehráám a není strach, by královic si
tebe vyvolil!

PRIJA

Pojď, Živo. Pokud rosa třpytí se, květů natrhěj-
me, tak voní nejsilněji. (*Odejdou.*)

MAHULENA

Ty vlasy na hlavě... jaká to tíž... (*Uvolňuje
vrkoče, sedne na obrubu vodojemu, vidí se ve vodě.*)
Je pravda, co mi řekly, bledá jsem... (*Ruce kles-
nou jí v klín.*) Ach, jak mi teskno. Jak dlouho
tomu už? Co asi dřívě bylo, než jej přivedli?
Což bylo dřívě něco? Tenkrát stromy kvetly,
když ho zajali, a dnes jsou odkvetlé, je tomu
tedy dávno! Co bylo dřívě?... Zpívala jsem,
tak se mi zdá. Kam odletly ty moje staré písně?
(*Mlčí, za chvíli počne tíše zpívat.*)

Těch dvanáct panen změnilo se v holubice
a sedly na javor, žalostně vrkajíce,
a pravily: Kdo velké naše hoře
by prozradil, at oněmí — —

Ne, tak to není... Či snad přece... Nač ale
zpívat? Ach, raděj chtěla bych na světě nebyt...
nebyt... (*Propukne v tichý pláč.*)

VRATKO (*byl se nesměle přiblížil*)

Panno... Mahuleno... To rve mi srdce, když
tě tak tíše plakat vidím.

MAHULENA

Tos ty. Buď vítán. Tvoje děcko zdrávo?

VRATKO

Ne, neusmívej se tak slzami, to bolí skoro ještě
více! Já vím, co trápí tě...

MAHULENA

Kdo ti to pověděl?

VRATKO

Ó, nelekej se! Kdo by to velké tvoje hoře pro-
zradil, at oněmí! Tak bylo to v tvé písni. Smím
mluvit, smím?

MAHULENA

Co chceš mi povědět, můj dobrý Vratko?

VRATKO

Ó Radúzovi rád bych s tebou mluvil.

MAHULENA

Ó Vratko, Vratko, kam jej odvedli? V té věži
není už! Je živ, je zdráv?

VRATKO

Znáš nedostupné vrchole tam za lesem... Tam
někde Radúz trpí. Však stezky strmé jsou a skry-
té...

MAHULENA

Ó laňky moje ukázaly mi ty stezky, znám je
a noha moje nese mě tak bezpečně a jistě, jako

orla silná jeho křídla. Kde tedy je, kde dýše,
trpí Radúz?

VRATKO

To nevím, nemohu napevno tvrdit —

MAHULENA

Tak vraždíš mě! Dřív podáváš mi naději a pak
mi ji zase béřeš!

VRATKO

Kdybys jen trpělivě slyšet chtěla! Já mluvím ne-
dovedu obratně, mně slova v ústech jaksi se
převalují, málo mluvívám, více hvízdám s ptáky,
a když ty smutné tvoje oči tak na mne hledí
úzkostlivě, už nevím, co že říkám!

MAHULENA

Můj dobrý Vratko, mluv a budu mlčet, trpělivě
naslouchat.

VRATKO

Pět tomu dnů, co starý otec můj byl na mýtině
v lese. Já vynáším jej někdy na slunce, by pro-
hrálo ty vetché jeho údy. Byl tedy v trávě vysoké
jak na svém loži a zpola dřimal. Tu zaslechl
mnoho kroků. Má bystrý zrak a bystrý sluch,
ač jinak slab je jako děcko. Šli kolem něho blízko
dost ti muži, co vedli královce, spoutaného.
Neviděli otce, byl v trávě ponořen. A jeden
z nich, ten nesl těžký kruh a řetěz, a Runa, krá-
lovna, tvá matka, byla s nimi a lála mlčícím Ra-
dúzovi a řekla mu, jak bude přikován prý ke skal-
natému štítu hory, čalcímu prý do samých nebes!

MAHULENA

Každé tvé slovo jako hrot mi vniká v srdce!

Kěž raději by ještě ležel ve věži! Však ne, to
horší bylo, byl věčně po tmě jako slepec!

VRATKO

Však nebyl opuštěn, jak nyní, panno. Vždyt
plížil jsem se mnohdy v noci kolem věže a snažil
jsem se slova útěchy mu volat v tmu... A vím,
že jiná ještě tvář, tak jasná jako nebe, se někdy
milosrdně k úzkému oknu jeho vězení tlačila!
A sám mi řekl, že tři zlaté vlasy s hlavy, pod
sluncem prý mu nejdražší, na mříži jeho okna
zachytly se a že mu svítily jak měsíc do vlhkého
šera jámy žalární!

MAHULENA

Tak pravil, pravil tak?

VRATKO

Vždyt o tom zpíval! Slyšel jsem tu jeho pí-
seň, vznášela se z hloubi a tak se chvěla ti-
chou nocí, jako list, jež vítr nese! Ubohý Radúz,
plavý královic! Tmu přetrpěl, teď trpí jiná
muka!

MAHULENA

Tvůj otec tedy viděl — viděl, pravíš —

VRATKO

Viděl směr, kady se brali s Radúzem, však ne-
vím jistě, kam jej vedli. Snad vypátráš to sama?
To jen ještě vím, že pás mu dali kolem boku
železný, a z toho visí řetěz, který přikovali ke
skále. A železo pásu a řetězu že ocarováno, má
vlastnost tu, že žádný meč a žádné kladivo a
žádný pilník se ho nedotkne a železný ten pás
že je klíčem uzavřen. To vše vítězoslavně hlásala

královna s posměchem Radúzovi po cestě. Můj otec slyšel to.

MAHULENA

O, běda, běda! Prikován jak vik! A snáší znoj a chlad a déšť! Snad usmrtí jej blesk, snad divé šelmy lešů jej rozsápou!... Vratko, proč jsou srdce na tom světě z kamene?

VRATKO

Jsou zase jiná, jak to tvoje, a v tom je spása všech.

MAHULENA

Jak jej spasím, jak? Kterým směrem, pravíš, vedli jej?

VRATKO

K východu, kde ční hory nejvýše. To není ale ještě vše, co ti říci mohu.

MAHULENA

Mluv, tedy, mluv.

VRATKO

Mám děcko, víš to, Mahuleno, a miluji to chlapče nade všecko. Nuž, a ten můj synek kůzle má, tak milé zvíře, že bys je líbala, radost, jak umí skotačit, a někdy zdá se mi, že se usmívá, věř, ta nemá tvář!

MAHULENA

Můj dobrý Vratko, věřím ráda tobě... však nyní o tom nevypravuj, o Radúzovi chtělš mi něco říci.

VRATKO

Však právě! O čem bych ti vypravoval, ne-li o něm? Na druhý tedy den, co vedli lesem Raduza, přišel jsem večer domů a můj synek hořce,

hořce plakal. To jeho kůzle někam zaběhlo a žena prála, že snad odnesl je vik! Tu děcko znovu rozplakalo se, až srdce usedalo. Co měl jsem počít? Sel jsem kůzle hledat, ač byla hustá tma, ba čirá noc... Znáš propast blízko zámku v lese, tu přísernou, kde dole hluboce ta temná, divá voda hučí? Když tam jsem přišel, tu slyšel jsem zřejmě v hloubce naše kůzle plakat! Spadlo tam a posud žilo! Bylo mi úzko. Spadlo až na dno? Mám se spouštět dolů? Myslil jsem na radost svého syna, až přinesu mu zachráněné zvíře — a opatrně jal jsem se pomalu do propasti sestupovat.

MAHULENA

Ty trýzníš mě! Proč mi to vypravuješ?

VRATKO

Však uvidíš... Už byl jsem hodně dole, konečně už i kůzle měl jsem a makal po porouchaných jeho údech i celoval jsem zvíře v soustrastí — když náhle nade mnou se kroky ozvaly, pak spala se mi hlína na hlavu, kameny padaly, hu, jak duněly hlouběji pode mnou! A polekán když jsem vzhůru hleděl, tu spatřil jsem tvář strašnou! Měsíc tak jasně na ni svítil a tvář ta bleďá, klonící se nad propastí, byla mi známá — tvář Runy královny to byla! Já lekl se, jak ty se lekáš teď, a v stínu bez pohybu stál jsem, jak ty teď. Ústa její ale otevřela se a strašné zaklínání, černá modlitba vylétěla z nich — chceš slyšet je?

MAHULENA

Ne, nechci. Jak mi úzko!

VRATKO

Pak pravila: Jak nikdo víc na tomto světě klíč tento nenajde, tak nikdy více železný ten kruh m^u s^těta nesejde! At pevně drží jej, jak smrt nás drží, když se chopí nás, at drží jej, až bílé jeho kosti, deštěm smyty, sluncem zbělelé, o skálu drkotati budou, větrů hra a kořist.

MAHULENA

Zadrž! Mlč! To o něm mluvila?

VRATKO

A hodila klíč do propasti a padl k nohám mým.
Ó panno, ty bílá jako měsíc, ty dobrá jako matka země — hle, zde je ten klíč!

MAHULENA (*vytrhne mu jej z ruky*)

Ó poklade, ty nejdražší mi pod nebem, tak pevně, pevně k srdci tisknu tě, až v hruď mou vejdeš a nikdo víc mně tebe nevyrve, leč kdyby srdce vyrval s tebou zároveň... (*Omdlí.*)

VRATKO

Mahuleno, vzpamatuj se! Oči otevři, když tvůj žal tě neutrápil, má tě radost zabít? Oči otevři, pro jeho spásu! Ach, teď vrací se ti dech!

MAHULENA

Vratko, Vratko, kdo ti odplatí? Zde, zde ten klíč! Mám závat... (*Uchová klíč v roucho.*)
Vratko, kolena ti objímám... (*Vrhne se mu k nohám.*)

VRATKO (*pláče*)

Ty zničuješ mě! Vstaň! Vzpamatuj se přece! Já odčinil jen, co jsem provinil! Víš, jakou zradu nevědomky spáchal jsem! A teď jsem pomohl jej

spasit. A sami do zahrady zavolali mě, k vůli těm hostům, tolik práce zde, a poslali mě květu nařezat... a tak jsem s tebou promluvit mohl!...
Bud' rozvázná a snaž se vypátrat, kam vedli jej...

MAHULENA

Ó, chytrá budu jako pták, jenž chycen, z klece vyvázl! A Vratko ty — jak bratr budeš můj! Jak sestrou budu tobě!

VRATKO

Ó, nemluv tak... Však nutno odejít, než někdo přijde...

MAHULENA

Tedy, Vratko, jdi! Až na shledanou! Dík tobě, duše milá! (*Vratko odejde.*) Kam skryju se s tím drahým pokladem? Však skrývat nesmím se, teď musím s nimi být a pátrati! Zda štěstí moje nestojí mi zrádně psáno na čele? Ó, moje štěstí sladké! Radúze! Já spasím tě, svůj domov uvidíš, na muka svoje zapomeněš tam... Proč je mi náhle smutno i v té radosti... Ach, on odejde... tu nové hoře vejde do srdce... Však zanikni, ty smutná myšlénko! Je dosti času k pláči později — teď srdce radostí jen tluč a nadějí! (*Odejde.*)

KráčSTOJMÍR a RUNA přicházejí z druhé strany.

RUNA

Tam prchá! Viděla nás zdaleka a vyhýbá se nám.
STOJMÍR

Ty příliš tvrdá jsi a přísná, ženo, a Mahuleně křivdíš, věř.

RUNA

To dítě nemohla jsem nikdy milovati vpravdě.

STOJMÍR

To proto snad, že její porod stál tě téměř život.

RUNA

Ji rodič, krásu ztratila jsem svou a mladost, však dítě takové, se říká, matky nejvíc milují. To není tedy příčina. Však zdálo se mi už, když nosila jsem ji ještě v lůně, že nosím zármutek svůj budoucí, že ve mně zraje, co mě rmoutit bude, a srdce moje netřásko se radostí, když čekala jsem na ten nový život, nýbrž neurčitým strachem jakýmsi, že vyjde na světlo, co někdy proklínati budu!

STOJMÍR

Ne, Runo, klameš se, ty čekala jsi syna a proto nevířala jsi Mahulenu radostně.

RUNA

Nuž, buď jak buď, to ale pravím ti, že není Mahulena moje dítě jak Prija nebo Živa. Nemá moji krev. Což viděl jsi ji někdy vzdorem vzplanout, i když ji sestry její trýznily?

STOJMÍR

Je pokorná a tichá.

RUNA

Jen domluv: jako ta, o níž jsi snil po celý život a kterous miloval před sňatkem našim?

STOJMÍR

Runo, co to mluvíš!

RUNA

Jen to, co je mi jasné. Však nechme toho. Pra-

vím ti, že varoval mě sen. Mně zdálo se, že vinula jsem k srdci dítě, tiché, s tak pokornýma očima, jak má je Mahulena, a s výkřikem a v hrůze ze vzbudila jsem se, neb ušklo mě to dítě jako had zuby tak ostrými a hluboce tak do srdce! Ach, ještě cítím to, a mráz mi tělem jde.

STOJMÍR

To zlý byl sen, proč ale vykládáš jej tak, že právě Mahulena má tím hadem být?

RUNA

Protože vím, co se v ní děje! Vždyť pravím ti to zřejmě. Což nevidíš, jak smutná nyje? Což nevidíš tu její bledost a nevidíš, jak někdy bez přičiny se zardívá... Ty její dlouhé vzdechy, hluboké a tiché! A od které doby vše to pozorují? Od měsíce, co Radúz královic je v našem plenu. To nestačí ti, bloude? A když ti pravím, že jsem vyzvěděla, že v nocích mnohdy vykradla se z domu, že utíkala jako beze smyslu tam do temna lesu, že jako mátoha kol věže bloudila, kde Radúz v jámě ležel —

STOJMÍR

Proč lépe jsi ji tedy nestřežila? To minulo však, Radúz není více ve věži.

RUNA

Je o něj postaráno. Má láska ustlala mu lože tvrdé dosti. Ta skála pevná je, jak vlastní moje vůle, ta nepovolí a to železo, jež drží jej, je silné jako osud. Ne darmo sluji krajem jako čarodějka. Dle skrytých věd je řetěz jeho ukován.

STOJMÍR

Co tedy více žádáš? Je Radúz v poušti, neví Mahulena, kde hledat jej, a kdyby našla k němu cestu, přec pouta nesejme mu slabá její ruka.

RUNA

Ta nikdo nesejme! Klíč, který otvírá je, je v lůně země — ta ho nevydá! Však pouhá myšlenka, že Mahulena miluje Radúza, že by chtěla jej spasit, zachránit — (*Tasi dýku.*) Zde, viz ten nůž. Já krmila ji vlastním mlékem svým a přece chtivě se mi ruka třese, a mřítí, mřítí — kam? Ty uhoďš.

STOJMÍR

Zrak přišerný tvůj výmluvný je dost! Jde z tebe hrůza!

RUNA

Jak slabí jste, vy muži! Tak málo jako milovat i nenávidět umíte! Chcš dítě svoje uchránit? Nuž, tedy zab Radúza a bude Mahulena v bezpečnosti přede mnou.

STOJMÍR

Ne, nepotřísám se tou jeho krví! Jak nenasytné je to tvoje záští! Dost jsem ti povolil, dál ani o krok nepůjdu! Proč nezmětné tak dýcháš po jeho životě?

RUNA

Protože jsem našla skryté vody tvého k němu smilování, protože vím, odkud že temení! Já postřehla tvůj zamýšlený zrak, když jednou právils neproztětně, jak Radúz podoběn je matce své... Ha, trhlš sebou teď? Ty rád bys někdy

Nyole vrátil toho syna! Té ženě útěchu bys přál, té ženě, k vůli níž tak dlouho trpěla jsem těžce! Po celé mládí! Chladný byl jsi se mnou, však v nocích, když jsem hořem nespala, tu ve snách šeptával jsi vroucně její jméno... A já té tehdy milovala!... Prokletí!...

STOJMÍR

Co se to s tebou děje, ženo? Tak nikdy ne-mluvías posud... Nech minulost a její hlubé stíny, ta zapadla —

RUNA

Nezapadla, žije! Vždyť strní jako hora v přítomnost! Ta minulost, ta značí moje mládí, ta značí zmařený můj život! Ó, říkají, že zlá prý jsem. Vim to, vím. Kdo ale o tom mluví, že mě trpkost kojila a hoře krmilo? Ó Stojmíre, jsem ze všeho až chorá v duši a hnuší se mi celý svět! Mé nitro vyprahlé je jako poušť, tam ovšem není vody blahodárné, jen záhuba tam číhá, zmar, toť její dech! Tak ve mně zlo, neb to, co nazývá se tak, přežilo blahodárnost. Zlo tedy můj je živel, v něm jen mohu žít jak ryba ve vodě nebo pták ve vzduchu. Dobro, zlo! Je živel jako živel. Nuže, chceš-li, ano, zlá jsem tedy!

STOJMÍR

Tvá slova tíží mě a rozrušují. Kdo praví, že jsi zlá? Jsi vášnivá.

RUNA

Ó, tys prý dobrý! Říkají to tak, ti bloudové! Což nevidí, že pouze slabý jsi a sobec? Ty povolils mi, abych Radúza tam přikovala k tvrdé skále, to

z dobroty snad ke mně učinils? A k němu dobrota, kde zůstala? Já povím ti, proč jsi mi povolil. Když slyšel jsi, že charvatský ten královic nás navštíví, tu bylo nepohodlné, by našel královice druhého v té staré kleci v lese, ne, neodvraťuj oči, přiznej se jen! Chceš mužem celým být v mých očích? Tedy povol a vydej Radúza mi úplně!

STOJMÍR

Ty chceš jej usmrtit! To nelze, věř! Lid vlastní můj už reptá, a kdybych násilím se zbavil Radúza, tu vzplanula by celá Magura a válka strašná nastala by pak — a nebyl jist bych věrností svých vlastních lidí!

RUNA

A nezemře-li a nepustíš-li jej, tu Magura zůstane tichá?

STOJMÍR

Je slabší než jsme my, a proto váhá dlouho a stále naděj má, že přistoupím na velké výkupné.

RUNA

Ó, řekni krátce, že se bojíš!

STOJMÍR

Já nebojím se, ženo, ale couvám.

RUNA

Ta zbabělost, tuším, nazývá se moudrostí! Ó moudrý králi! Stojmír moudrý! Tak bude někdy nazývat tě lid. Ten najde vždycky lícoměrné jméno, by nectnost králů skryl, za niž se stydl.

STOJMÍR

Ty dráždíš měl

RUNA

Jak pravda vždycky dráždí tajného viníka. Já pravím ti, že moudrost v tom jest, zbaviti se Radúza, neb pokud žije, hrozí ti po tom, co se už stalo! Já dále pravím ti, že hřeješ hada na svých prsou, že Mahulena zradí tebe, mne, nás všechny! Ty netušíš, co láska z ženy učiniti dovede!

STOJMÍR

Ty znepokojuješ mě zhluboka! Každé tvé slovo zdá se střelou! Však nevěřím v tu lásku Mahuleny —

RUNA

Chceš důkazů? Tam přichází se svými sestrami. Já důkaz podám ti! Však rci, ty třtino, pak vydáš konečně mi Radúza?

STOJMÍR

Co chceš s ním učinit? — Jak míníš —

RUNA

Zhubit jej? Znáám čáry tajuplné, ty to víš. Já připravila nápoj, jenž ho bleskem do stínu noci střihne. Nuž, krátce mluv, když dokážu ti vinu, zradu dcery tvé, pak dáš mi královice v ruce!

STOJMÍR

Kam trháš měl! Do jaké propasti mě vlečeš!

RUNA

Bud mužem, slabochu, a rci mi ano krátce.

STOJMÍR

Nuž, buďsi, Runo, ne —

RUNA

Ty řekls buďsi. Bude tak. Však nyní ticho, jsou už blízko. Živo, Přijí! Hledaly jste nás?

ŽIVA, PRIJA a MAHULENA přišly.

PRIJA

Hledíme z kopce dychtivě do dálky, zdali se zdvíhá prach už na obzoru, hlásající, že hosté jedou.

ŽIVA

Však marně posud, půjdem na věž teď, odtamtud je dále vidět. Jak bude v domě veselo! Co zpěvu bude, smíchu!

RUNA

A ty, Mahuleno, ty se netešíš?

PRIJA

Jak bez duše chodíš s námi, nemluví a kam ji postavíme, stojí.

RUNA

Je pravda, Mahuleno, co Prija tvrdí?

MAHULENA

Pravda?... Já přeselechla, co řekla.

ŽIVA

Vzbuď se přece! (Zatřese jí.) O čem sníš?

MAHULENA

Já zamyslíla se.

RUNA

A nad čím, dítě?

MAHULENA

Teď... věru, nevím už.

PRIJA

Směšný je to tvor.

RUNA

Nuž, nechte ji a slyšte samy novinu, jež právě

došla nás. Váš otec nad ní je velmi zaražen, jak vidíte, je smutný.

ŽIVA

Tak je to tedy smutná novina?

RUNA

Pro Magurčany, ano.

MAHULENA (stranou)

Pro Magurčany, dí?

RUNA

Ten zajatec, ten plavý jejích královic, ten Radúz, co nám tolik hněvu způsobil —

PRIJA

Co s ním?

RUNA

Je mrtev. Náhle zemřel.

MAHULENA

Ah!...

STOJMÍR (tiše)

O Runo, tys ji zabila! Mahuleno! (Podpírá ji.)

RUNA

Co bledneš, dítě, a proč vrávoráš?

ŽIVA

Je mrtva... ledva dýše!

PRIJA

A zrak má v sloup... Je nemá jako kámen.

RUNA (tiše Stojmírovi)

Je dosti výmluvná ta její němota?

STOJMÍR

Ubohé srdce dívčí!... Mahuleno, sedni. Je ti volněji?

MAHULENA (*sedne na obrubu vodojemu*)

To zlý je sen?

RUNA (*Stojmítrouvi tiše*)

Chceš ještě další zkoušku?

STOJMÍR (*stejně tiše*)

Netrap jí! A s ním — číň, co ti libo... (*Odejde.*)

RUNA

Živo, Prijo, jděte za otcem, a třeba na tu věž, chcete-li. Však to, co pravila jsem před chvílí, to byl jen žert. Ten královic je zdráv. Já pouze pro vaši kratochvílí jsem vymyslíla pohádku. Jsi příliš lítostivá, Mahuleno, jak můžeš jen tak prudec hned se polekat. A teď zas pláčeš!

MAHULENA

Když o smrti tak náhle slyšela jsem —

RUNA

Nuž, mladá jsi a smrti bojiš se jak děcko... Jen zotav se... Vy jděte, s Mahulenou zůstanu, celá se ještě chvěje. (*Živa a Prija odejdou.*) Je ti už volněji?

MAHULENA

Jest. Jsi dobrá, matko. Dík.

RUNA

Tak se polekat! Co záležítvi na tom královiči? Však není mi to proti myslí, že tak dobrá jsi. Ty dojalas mě, Mahuleno. Jsem drsná, vím to. Drsná s tebou někdy těž, však věž, že nejsem zlá.

MAHULENA

Ne, nejsi, matko...

RUNA

A tvoje sestry nerozumějí ti! Ty nemyslí dnes

než na ty slavné hody, na chorovody, zpěv a veselí. Ty nemiluješ hluk a bledá tvoje tvář by divně vyjímala se tam mezi ostatními. Tvá bytost je jak píseň slavíka neb drozda, je nejkrásnější v samotě. Nuž, dovolím ti, abys k hodům nepřišla... Jsi spokojena?

MAHULENA

Jak okřívám! Je každé tvoje slovo jak krůpěj balzámu... Ó, dej mi ruku svoji celovat!

RUNA

Nuž dobře, dobře, dítě... Ještě něco! Jsem kupodivu měkká dnes... Ten královic, já nenávidím jej, je pravda, však kvůli hluboké tvé soustrasti chci dnes i proti němu méně krutou být! Když v celém domě bude tolik plesu — ať raduje se též ten královic.

MAHULENA

O matko, moje matko! Jak žehnala by ti královna na magurská za toto slovo!

RUNA

O, bude žehnati mi, není pochybnosti, až jen se doví, co jsem učinila dnes.

MAHULENA

S podivným úsměvem to pravíš.

RUNA

Nuž, vzpomněla jsem si, jak krutě nakládala jsem s tím jejím synem, a proto přišla mi ta pochybnost o jejím žehnání. Už není Radúz ve věži. Je přikován na nejvyšším štítu Orli skály. Pět kroků jen tam může kolem chodit a sráší bouře, víchry, deště... Nebledni více zase, ne-

pláč, dítě. Vždyť ulevím mu brzy. Nasytila se má pomsta. Ty znáš tu strmou stezku na štít hory? Je dobře skryta, jen němý posel zná ji, co Radúzovi chléb a vodu vždy nosí. Však nebojíš se, kdybys přišla tam, že by tě zardousil? Má ruce volné.

MAHULENA

Je dobrý Radúz jako smavé slunce jara, jež prohřívá a zlatí celý svět! Je srdce jeho jako krotká holubice, jež neví, co je zloba! A onu stezku znám a mnohdy seděla jsem u paty toho štítu, tam ticho je, jen lesy hučí dole a ptáci, co tam hnízdí, zpívají jak nikde jinde!

RUNA

Nuž, tedy dobře. Vejdi do mé spalny. Ve výklenku nad krbem najdeš zlatou nádobu. V ní nápoj jest, jenž léčí každou bolest a vrací ztracený člověku klid. Toť balšám vzácný! Vezmi onu nádobu a dones ji na Orli štít a nalej Radúzovi — ať pozná, jak mu přeje Runa královna! Však pozor dej, bys nevyllila ani krůpěj, a sama neovlažuj si jí rty, budeš-li mít žízeň po cestě. Je málo toho nápoje a každá krůpěj, kterou zmaříš, znamená pro Radúza nenahraditelnou ztrátu. Jdi, milá Mahuleno. Až vrátíš se, pak pověz mi, jak se tvé srdce potěšilo, tvé srdce soustrastné a něžné. Chléb bílý též a med mu dones, chceš-li. Dej pozor však, by nikdo neviděl, kterým se dáváš směrem, ne každý chválil by mou slabost, kdyby věděl, kam s mým svolením se ubíráš. Jdu za tvým otcem, brzy přijdou hosté... Nuž, jsem

tak zlá, jak jsem se ti zdála někdy snad? (Odcází.)

MAHULENA

Sním nebo bdím? Co se to se mnou děje? Proč mrazilo mě náhle, když podivně tak usmívala se? Proč nemohla jsem vyznat se jí ze všeho, i když tak dobrá byla? Cos neznámého drželo mi srdce, stahovalo hrdlo!... Toť podivné, toť věru podivné... Však jedno jisté jest — že spasím její! Ó radost nevýslovná! (Odejde rychle.)

Opona

Skalnatý štít horský. Na velkém balvanu RADŮZ.
 Od železného jeho pasu visí řetěz, přikovaný
 k skále za Radůzem. Jediný strom vyrostl z kamenné
 stranou, níž než balvan, na němž Radůz polo stojí
 polo leží v unavení.

RADŮZ

Jen duj, duj, větre, boží silný orle, jen vlasy
 moje rvi a ber mi dechu, proč měl bys více sli-
 tování mít, než mají lidé! Jsi, vichře, jediným
 teď druhem mým, když horečné ty moje vý-
 křiky už všechny ptáky vyplašily z hnízd! Dřív
 některý z nich občas náhodou o čelo moje kříd-
 lem zavadil a zdálo se mi pak, že milující ruka
 matky chce pot mi stírat jako v těžké nemoci!...
 Ó úzkost nevýslovná této samoty! Bezedné
 prázdno zeje nade mnou, závratná hloubka zeje
 zdola! Nesmírnost prostoru, jaká to hrůza, toť
 příliš velká tíž pro tvora slabého, jak člověk je,
 a bez přestání zírati v tu velikost, jež jako moře
 bez břehu se valí na mou malost, to způsobuje
 posléz šílenství! Můj mozek vypráhlý mi hoří
 v hlavě a straší tisícerými mátohami! Ta němota
 těch neobsáhlých dálek je důsupnější než bouře
 řev! Rev posléz umdlí, němota však nikdy...

Jak strašidelná jesti příroda, když neustále v tvář
 jí hledíš! Ze všeho vystupují věčně příšery!
 Když po úmorné noci den se rodí, zdává se mi,
 že nebe hlubokou se ránou otvírá a svět že
 zalívá se krví v plamenech!... A vrcholky těch
 nekonečných lesů, tam dole v propasti u nohou
 mých, když vítr rozvlíní je, podobné jsou jezeru,
 jež temné, příšerné na skálu moji útočí, by pod-
 vrátilo ji... Už cítím, jak se třese, už úzkost
 toho pádu do prázdna mé chytla útroby...
 Ó strašná závrat!... (Zakryje si oči.) Ah, mi-
 nulo to zas... Hle, hejno divokých holubů se
 vzneslo z lesa!... Ó ptáci nebes, kam to letíte?
 Snad v neznámý ten kraj, kde spravedlnost pře-
 bývá? Ó, povězte tam, jak zde trpím bez viny!
 A nikdo, nikdo se mnou necítí! Vy, bílá oblaka,
 co pyšně modrem veslujete, déšť roňte na mě
 svůj, a budu mysliti, že zaplakala jste!... (Za-
 mlkí se na chvíli.) Ach, moji rodiče, zda zemřela
 i vaše láska?... Ó smilování více nežije, ze
 světa vymizelo naprosto! Však, přece, přece...
 jedno srdce zná je... Jak byla krásná, bílá jako
 měsíc a krotká jako pták, když oči svoje žalu-
 plně ke mně zvedala a měkkou dlaň, a „pěj“
 mi řekla!... „Ó, netrap se, ty duše moje...“
 tak mi pravila... Ó Mahuleno, hřích lidí zlých
 je vykoupěn tvým tichým slitováním!... Kéž
 hlas mám silný toho větru, bych v širý svět to
 její jméno volal, tu všechnu světa ozvěnu bych
 vzbudil, a lesy, hory, sluje, oblaka, vše se mnou
 volalo by: Mahuleno! Mahuleno! Mahuleno!

MAHULENA (za scénou)

Radúz! Radúz! On volá mne! Já jdu!

RADÚZ

Tlukot mého srdce zastavuje se! Ó radost ne-
výslovná! Je to možno? Je to klam? Ó Ma-
huleno!

MAHULENA (objeví se)

Radúze můj! Radúze!

RADÚZ (trhá řetězem)

Jsem spoután, přikován a k tobě nemohu, vši
silou trhám pouta... ó, prokletí, jsem slab —
(Padne.)

MAHULENA (spěchá nahoru k němu)

U nohou tvých, zde, zde, ó moje duše! Ó, polož
nohu svou na moji šíj a trestej mě, že tak tě
trýznili!...

RADÚZ

Kéž zemru, Mahuleno, v tomto okamžiku, než
zase odejdeš — (Drží ji křečovitě.)

MAHULENA

Já spásu nesu ti a volnost!

RADÚZ

Ach, neklam mne! Co z tebe mluví, je pouhá
útrpnost a vřelé přání! Co slibuješ, jak bys to
vyplnila?...

MAHULENA

Klíč pout tvých nesu, hled... Já líbám jej...
Jen ruka moje teď se příliš třese... Já sotva udr-
žím jej... Prece... Teď v zámku je a skřípe...
pouto padá tvé! Radúze, volný jsi... teď přchej...
Jdi a nech mě zemřít! (Padne na tvář.)

RADÚZ (tahá ji k sobě)

Ty moje spásu! Duše přemilena, ty umíráš!
Já střeňhlav se skal vrhnu se...

MAHULENA

Ty šíliš radostí jak já... Hled, žiju... Však nyní
pojď a netrať času... (Sestupují spolu s balvanu.)
Jak nejistý tvůj krok... Ó Radúze, jak, ach,
tě mučili! Ó, sedni pod strom na chvilku, ty
přlíš chvěješ se! Jsi bled, má duše. Ty ale brzy
síly nabudeš. Povedu tě stezkou skrytou, tu
znám jen já a moje laně... Pak půjdeš směrem,
jak ti naznačím... Slyšíš, co mluvím? Ty vrátíš
se k své matce, k otci, domů... Ó, víd, že někdy
na mě vzpomeneš?... Však nyní pojď, mám
strach, že přijdou za mnou. Ty nevíš, příteli,
jak umí nenávidět... ti dole v zámku... Nápoj
dali mi, bych ti jej nesla sem... Tak sladce
mluvili, tak náhle sladce, že podezření mlhavě
se ozvalo v mé mysli... Do číše z křišťálu jsem
vlila nápoj jejich a křišťál, který falše nezná,
rozpukl se okamžitě... Ah... moje ruka měla
jed ten jejich podati rtům tvým jako balsám!...
Tak na mé srdce namířili krutě, zrádně a na
tvé žití mladé zároveň!

RADÚZ

Ó krutost neslychaná! Neplač, Mahuleno!

MAHULENA

Pravda, kdybych všechny slzy svoje teď už vy-
lila, co zbylo by mi, ty až odejdeš? Ó Radú-
ze, ty na mě nikdy nezapomeneš, rci, nikdy,
nikdy?

RADŮZ

Ó, nemluv mi o žádné rozluce! To slovo smyslu nemá! Mahuleno, což ti se loučí, již se miluji? Já miluji tě, slyšíš? Ne proto jen, že jsi mě zachránila, ne proto jen, že pro mě trpěla jsi, ne proto tvé velké smilování, ó ne, ó ne, já miluji tě proto, že... nuž, nevím proč, a vím jen, že tě miluji! To slovo do nedávna cizí bylo mi. Vždyť nikdy ještě moje rty je neproněsly dřív než teď! Ó, kde se vzalo? Kde se hvězda vzala, když poprvé se na nebi rozbřeskla! Tvou drahou hlavu držím v třesoucích se rukou a chtěl bych líbat jasně tvoje čelo... já, který nikdy posud nelíbal než matku svou... Však strach mi jakýs brání, nevím jaký! Šlépěj tvoji však, tu líbati se přece odvažují...

MAHULENA (*brzdí mu, klanícimu se jí k nohám*)
Radúze můj, co činím, nevím, věru, však velký klid mi náhle skanul v duši a chce se mi, bych položila hlavu, tak, na tvá prsa, jen na okamžik, bych slyšela, jak srdce tvoje tluče... A na své oči ten pocel, zde, můj vezmi, na jasné svoje oči... (*líbd jej na oči*) a na tvé rty, ten druhý pocel, zde...

RADŮZ

Mahuleno, jak mocné kouzlo z tvých vane rtů? Jsem náhle jako změněn, co se se mnou dělo? Už nejsem, kdo jsem byl, jsem s tebou jedno, cos nového, co nikdy nebylo a co teď bude věčné, se ve mně ozývá! Cos neskonale lepšího než to, co dříve bylo! Jako bys ve mne byla vešla! Jen

tvými zraky hledět dovedu teď a tvým jen dychat dechem! Vše moje myšlení jen tvoje jest a jeden tlukot pojí naše srdce... Kdybys teď odešla — tu zanikl bych v nic! Rci, to je snad, co láskou nazývají? Ó, pověz! Mně zdá se, ty že všecko, všecko víš!

MAHULENA

Vím, Radúze, jen to, že šťastna jsem. (*Drží se v mlčení v objetí. Náhle.*) Však neblahá, já zatím mínám! Ó, prchni, Radúze, pokud je ještě čas! Ó, prchni!

RADŮZ

[Bez tebe? Šlís?]

MAHULENA

Ty chceš, bych s tebou šla, bych s tebou byla...
RADŮZ

[Než tebe pustit, raděj zase chci být přikován tam k oné skále nebo potmě ležet v jámě mezi havěti.]

MAHULENA

S tebou, Radúze, věčně musím býti, pravda, s tebou žít a s tebou třeba zemřít! To říci snad jsem chtěla, když jsem tě líbala? To prostě tak, být jinak nemůže! Pojd! Prchejme!

RADŮZ

Před námi ráj, za námi zatracení!... Co v sloup tě obrátilo náhle však, proč bledneš, kam to ukazuješ v hrůze?... Zkázal Tvoje matkal
RUNA (*pokryta drahokamy, v purpuru, stojí proti nim*)

Mé tušení, můj nepokoj, můj strach mne neklamaly! Já zanechala hlučnou dvoranu a kvas

a hosti a jela za tebou, co kůň můj bystrý stačil!
Bez dechu dostoupila jsem strmého vrcholu,
a přišla včas! Ó, tys mě přelstila! Ty chytrá
zmije, bledá mátoho! Jak mohlas uvolnit ten
neporušitelný řetěz? Ty vytila jsi jed? Kéž pila
jsi ho sama! Však včas jsem ještě přišla! Sama
nejela jsem, jen rychleji jsem hory dojela, než ti,
co za mnou přijdou! Jste oba němi! Zdá se mi,
že k bledým sochám mluvím, nebo k spícím,
nebo k mrtvolám! Kletá zmije, kletá zmije!
(*Trhne Mahulenou.*)

MAHULENA

Ó matko, matko, neklň mi, ty krutá! Ó, pom-
ni, jak jsi srdce moje chtěla mučit, když nápoj
tvůj jsem jemu podat měla! Jemu, jenž mé duši
drahý tak!

RUNA

Ó, nestoudná jak fena! Smíš v tvář mi metat
hanbu svoji rujnou? Jak budeš pykat, ó, jak
budeš pykat!

RADŮZ

Pojď, Mahuleno, že z ní jsi brala život, kdo by uvě-
řil? Jak z morového bahna tak jasný mohl vytrysk-
nouti paprsek? Pojď, spěšme, zachraňme se!

RUNA

A myslíš, že tě pustím? Ty dlouhým utrpením
zestlábl jsi a já jsem silná jako muž! Ó, já tě
zadržím!

MAHULENA (*vrhne se mezi ni a Radúza*)

Prchni, prchni, duše moje! Prchni sám, já chrá-
ním tě!

RUNA (*tasí nůž*)

Zde, zmije! Zemři!

RADŮZ (*vytrhne jí nůž*)

Což nebojíš se, že tě smete hrom! Ty krvavá
a kletá!

RUNA

Kéž hromem vládnú! Však na tebe se věším a za-
držím tě pevně, uvidíš! Ó, třeba bodej nožem, co
mi po tom, zabiješ-li mě, jen když tě zdržím, aby
do sítě tě lapil, vlku, vlku, vlku! (*Drží jej zoufale.*)

RADŮZ (*zápasí s ní, držíc jej za ruku*)
Při prabohu, věť, že tě usmrtím! Ty sama chceš
to, tedy trp — (*Zvedá nůž.*)

MAHULENA (*zadrží mu ruku*)

Radúze, ne... to nedopustím... Měj slitování se
mnou... (*Bere mu nůž.*)

RUNA (*držíc ho*)

Pomoc! Věrní moji, pomoc! Zde vraha držím,
vraha! Ó... co váháte! Kde jste!

RADŮZ

Hlas její mocně zní, ah, uslyší ji v dálce a ruku
z její vymknout nemohu... Dej, Mahuleno, nůž,
j jsme ztraceni!

MAHULENA

Radúze, zemřela bych!... Ó matko, pust' nás!

Slitování měj!

RADŮZ

Tu marně prosíš... zápas jen mě zbaví... (*Zápa-
sť s Runou.*)

RUNA (*zápasíc*)

Mě nepřemůžeš! Pomoc, moji věrní! Kde sílu

béřeš... V zoufalství? ... Otroci prokletí, co otá-
líte?... Kdo první přijde, měj tu korunu za od-
měnu! (*Strhne si jednou rukou diadém, vlasy její
se rozpustí.*)

RADŮZ (*chopí ji za vlasy*)

Teď mám tě v moci —

RUNA

Odkud síly béřeš... sketo... Pomoc! Pomoc!
Ó, proklatě, ó, zabloudili v lese!

RADŮZ (*vezme ji kol pasu a vleče ke stromu*)

Zde svých věrných tedy dočkej se, my ale spásu
najdem v úteku... (*Vdže ji, bránící se, vlasy
k silné větví, již ona dosáhnouti nemůže.*) Jsou
dlouhé tvoje vlasy, díky osudu...

RUNA

Buď proklet, prokletí... Ještě nikdo zdel...
Proč nezardousila jsem jej... a jí!... Což nelze
mi ty vlasy přetrhnout? ...

RADŮZ

Teď, Mahuleno, rychle!

RUNA

Stůj, Mahuleno, slovo ještě slyš! Jsem tvoji
matkou, tyto ruce tebe chovaly a z těchto
prsou sála jsi svůj život! Stůj, stůj, tak ve-
lím ti!

MAHULENA

Nech mě, Radúze, mně nohy kamení —

RADŮZ (*vezme ji kolem pasu*)

Pojď... nepůjdeš-li, pak násílím tě odvlaku —

RUNA

Slyš, Mahuleno, slovo jediné — pak jdi!

MAHULENA

To slovo, matko?

RUNA

Kletbu vrhám na tebe, kletbu těžkou, kletbu
strašlivou!

MAHULENA

Matko! Matko!

RUNA

Kletbu na tě vrhám nejmocnější, ta půjde za
tebou a štvát tě bude, štvát do smrti, jak pla-
chou laňku smečka vztekých psů! Nebem.
proklínám tě, proklínám tě zemí! Ó země, ty jsi
matkou těž, ty vyslyšíš mě, ty slyšet musíš
mě, buď zkáza tobě, zůstaneš-li hluchou! Má
kletba silná jest jak vichr, oheň, moře! Jak slovo
čarodějné, désuplodné, jež trhá hvězdy z nebe!
Mou kletbu nepřemůže ani osud!

MAHULENA

Ó, zadrž, zadrž!...

RADŮZ

Pojď, Mahuleno... (*Táhne ji za sebou.*)

MAHULENA

Klesám, nemohu...

RUNA

At srdce tvoje všechna muka pozná a všechnu
úzkost duše tvoje, Mahuleno! Ty žiješ v něm, on
v tobě? Nuž, lásku vaši tedy proklínám! At
zapomene Radúz tebe, at ani nezná tě, buď cizí
mu, jak cizí jsi teď mně! At touhou zmiráš,
žalem hyněš, at strádáš tak, že srdce tvoje, těž-
ké jako kámen, tu jedinou jen touhu bude znát,

by ponořilo se do tůně nepaměti! Až život
tvůj a všechno myšlení se utrpením velkým
zhroutí v neurčitou mdlobu, ať i v tom otupění
strašlivém ti zbyde jedno přece vědomí: tvá
bolest! Žal buď tvým dechem, žal tvým chlebem,
žal tvým živlem jediným!

RADUŽ

O Mahuleno, nermuť se a pojď! Je láska moc-
nější než nenávisť, to uvidíš!

RUNA

Svůj omyl poznáš, Radúze! Má kletba padá na
tě též jak na ni! Ne menší bude tvoje utrpe-
ní, ač bolestnou ti bude záhadou! Jakmile jiné
ženy celující ret se dotkne tváře tvé, tu běře
moje kletba počátek! V tom okamžení zapome-
neš ji, a znát ji nebudeš, svou Mahulenu, bys
na ni třeba neustále hleděl! O její jsoucnosti
ni stopy nezůstane v tvé čarem jaté paměti!
A rána, kterou chápat nebudeš, ti bude krváceti
v srdci, krváceti, až rozum tvůj se zamží trudem
tvým! Ó kletba moje stojí jako Tatry pevně!
Ty slyšelas ji, země, naše matko, ty slyšelas, tvé
zachvění jsem ucítila!

MAHULENA (*vrhne se na zem a líbá ji*)

Tak jak tě líbám, matko země, tak se mnou lí-
tost můj a smilování! Ty nejsi matka, která
proklíná, jsi matka plná něhy pro své děti, sly-
šelas kletbu, slyšíš též můj pláč!

RADUŽ

Pojď, Mahuleno. (*Odvádí ji, klesající, směrem,
kudy ukazuje.*) Jak se chvěješ, duše moje!

RUNA

Kletba, kletba, kletba vám!
MAHULENA (*už za scénou*)

Béda! Béda!

RUNA

Za nimi, kletbo mojej! Za ní, za Radúzem!
Kletba, kletba, kletba! —

Opona

Řidnoucí les v Maguře. Na jedné straně vyhlídka daleko do pahorkovité krajiny; rozprostírá se tam utěšená niva, je vidět velké zahrady, za nimi na obzoru ukazují se fantastické město. RADŮZ a MAHULENA přicházejí z hustší části lesa a zastaví se u ohromného dubu, v jehož stínu leží kupa vysokých balvanů.

RADŮZ

Ó Mahuleno, vítám ten zde strom jak z mládí přítele! Co dítě jsem zde hrával, a vyhlídka od omšených těch kamenů je velká v širý kraj! Ó, hled, ó, hled!

MAHULENA

Jak oči tvoje planou, drahý můj!

RADŮZ

Buď vítán mi, drahý můj domove! Oh, Mahuleno, vítěj moji vlast! Ta niva, zaplavená září slunce, ta zrodila mě! Ty zahrady mé vonným stínem těšivaly, a tam, tam, moje město! Ten starý zámek, čnici nad bílými hradbami, to moje kolébka! Ó, kdybys věděla, jak dům je útulný! Vlastovky ho milují, hnízdo vedle hnízda se tam k sobě tulí pod starou římsou! A tam pod vysokým tím krovem, kol něhož bez ustání krouží na sta bílých holubů, tam žije moje mat-

ka, otec můj! Ó, svatá půdo rodná, vítěj mi!
(Klekne a políbí zem.)

MAHULENA

Před tebou město tvoje, Radúze, a za mnou moje vlast, tam v tichém zadumání stojí staré lesy vysoké, v nichž přebývají temné stíny, a dvéře otcovského domu zavřela jsem naposledy za sebou, jich veřeje se nikdy více neotevrou, by mě vítající vpustily!

RADŮZ

Mahuleno, Mahuleno, nermut se! Je možno, že by radost moje zasmušila tě?

MAHULENA

Ne, Radúze, ne radost tvoje, cosi jiného... (Sedne na kámen.) Teď teprve cítím únavu. Pojď, sedni vedle mne a dej mi odpočinout... Toť podivné! Teď zdá se mi, že bych si přála, aby ty hlubé lesy, jimiž jsme bloudili po tři dni, nás ještě kryly vlhkým šerem svým. My byli tam tak sami, sami. My patřili tak nevýlučně druhu druh, tak jedině! Ruku v ruce šli jsme spolu a zdálo-li se mi, že slyším někde kroky po mechu, tu polekána tak jsem se k tobě tulila, tak těsně, a když tvoje objala mě ramena, tu cítila jsem pevně, že pro mě není nebezpečí na širém světě, neb úsměv tvůj tak něžně a tak hrdě pravil mi, že chráníš mě!

RADŮZ

Teď ale nebezpečí všechno minulo, proč tedy leží na tvém čele stín zamyšlení? Proč nezáříš radostí jak slunná moje niva?

MAHULENA

Tvůj kraj je slunný, pravda, drahý Radúze, tvůj kraj — jsemť cizinkou však v něm.

RADÚZ

Proč slovem takovým mé srdce zarmucuješ? Ty cizinkou, kde doma já?

MAHULENA

Radúze, odpust mi. (*Klade mu ramena kolem krku.*) Ty nevíš, čím mně jsi, ty moje duše! Jsi bratrem mým, mým otcem, matkou, všim! Mé srdce přetévalo něhou od dětství a nikde, nikdy nenašla moje láska ohlasu, až ty jsi přišel, jak ta hvězda v soumraku, jak ta vlašťovice z dálky, co pod tou římsou vaší hnízdo svoje má! Ty, Radúze, jsi celou mojí rodinou, jsi domovem mým. Vždyť vyvržena jsem z lúna lásky vši, tys ale více mi než náhradou! Radúze, ty jsi dechem mým, mým okem! Bez tebe jak ten kámen jsem, slepá, hluchá, mrtvá. O tebe chvěju se, můj Radúze! Chmura oné strašné kletby —

RADÚZ

Nedomluv, Mahuleno, ta kletba minulosti náleží a zapadla do šera lesů tatranských, jímž stejně klnu —

MAHULENA

Neklíh jim! Já zrodila se tam! Ó, dovedeš též krutým být a nenávidět?

RADÚZ

Promiň, promiň mi! Já žehnám jim, tys vyšla, světlá, z nich! Však nyní zapuď chmury veškeré. Už odpočinulas? Mé domov mocně vábí a ne-

trpěliv toužím projít branou města. Pojd, Mahuleno, jdeme domů! Slyšíš? Domů! Slovo přesladké.

MAHULENA

Přesladké slovo tobě — ve mně však jaké to budí smutné obavy! Tvůj otec, tvoje matka! Zdá se mi, že je vidím před sebou, jak ruce jejich, třesoucí se radostí, po tobě sahají, jak k sobě táhnou tě, jak pláčou štěstím, že tě našli zasl... A pak, pak pohled jejich zasmuší se a budu něnou otázkou v něm čísti, otázku bolestnou — kdo je ta cizí dívka a co hledá zde? Jak šťastné jsou ty vaše vlašťovice, ty vítá každý radostně, neb jaro přináší s sebou — a já? Já kletbu matky své jen přináším. (*Zakryje si tvář.*)

RADÚZ

Ty rozrýváš mi srdce, Mahuleno! Ty mýlíš se! Vždyť milovat tě budou draze, draze, moji rodiče! Vždyť syna vracíš jim, jediné dítě jejich! A jak štědře jsi mě obdařila, ty volnost ztracenou mi vrátilas, ty život zachránilas můj a láskou svou jsi posvětila život ten a tak jsi korunu mu dala!

MAHULENA

Radúze můj, líbám oči tvoje holubičí, ty lijou světlo v chmurnou duši mou! Ty hledíš na mě jako jasně nebe, tvým zrakem ale na mě hledět nebudou tam v onom městě... Kdo dal tu dívku tomu muži? Tak otec tvůj se bude tázat a matka zamyšleně poví si: Mý nepříšli ji žádat pro syna, a lidé v městě, v domě budou šeptat: To

nezvaný jim přišel host! Ach, Radúze, má duše
plaše chvěje se, jak oči pozvednu? Já hanbou
hynu!

RADUZ

Ty na mě uvaluješ hroznou tíž! Cos takového,
jak jsi pravila, mi nenapadlo nikdy... Kdyby to
možné bylo, Mahuleno, že by se stalo to, co
nyní pravíš — už nemiloval bych je více — ty
svoje rodiče!

MAHULENA

Ó, nemluv tak! Tak ukrádám jim tedy tvoje
srdce? Já pošetilá! Radúze, zapomeň, co jsem ti
řekla. Už ničeho se neobávám, nebojím. Pojď,
pojď, už neváhám.

RADUZ

Ne, Mahuleno, ne! Ty nesmíš vejít v dům jak
host, ježž nikdo nečekal! Před tebou půjdu tam
a povím vše, cos pro mě konala a snášela, a při-
jdu se mnou pro tebe sem pod ten dub, můj
otec, matka, celý dům a celé město a klaněti se
budou před tebou! Jako královna, jak velký vítěz
vejdeš slavnostně branou svého města a pod
střechu svého paláce! V dům svého chotě, Ma-
huleno moje!

MAHULENA

Ty odcházet... ty opustit mě zde... Ó, zůstaň,
zůstaň! Když odejdeš, tu zapomeň mě!

RADUZ

To raniło mě, Mahuleno! Tak slabá tedy zdá se
ti má láska, že zhasnout mohla by za krátkou
hodinu?

MAHULENA

Ne, nemyslím to! Nesmyslně mluvím, rty moje
pouze pronesly to slovo osudné, však srdce
o nich neví. To úzkost pouze ze mne mluvila,
pod tlakem oné hrozné kletby, která mi stále
v sluchu zní. Však ty jsi zachmuřen a neslyšíš
mou omluvu a oči tvoje jsou teď temnější, to
láska tvoje přece snad že zhasíná?

RADUZ (*líbá ji vášnivě*)

Zde odpověď! Je milování moje chladné?

MAHULENA

Bud shovívavý se mnou, Radúze. Jsem tvor tak
slabý, plachý... Nyní pojď, já půjdu s tebou,
i kdyby chladně přivítali mě, mám srdce tvé
a více pro mne není na širším světě, Radúze!

RADUZ

Já půjdu sám a chci, by se mnou přišli sem tě
přivítat a slavně v průvodu tě odvádět!

MAHULENA

Ach, proč jsem sama nepokoj v tvé mysli budila!
Jdi tedy, Radúze! Jsem ubohá a slabá... Jsem
tvá a tedy sluší mi, bych činila, co kážeš.

RADUZ

To bolí, Mahuleno, to zní jak výtka!

MAHULENA

Pak odvolávám, co jsem pravila. Máš pravdu
ve všem. Radúze, jdi. Jsem klidna, hled! Jdi
a vrať se brzy. Zde pod dubem mě najdeš. Čas
rychle ubíhá, já budu přemýšlet a zpívat...
toužit též. Jdi, Radúze. Však nezapomeň na tu
kletbu.

RADUŽ

Ta věčně děsí tě!

Slyšet hlas surmy, zvuky táhlé, blížící se.

MAHULENA

Jak příšerná to hudba, strašidelná, co to znamená? Ty zbledls!

RADUŽ

Mne jímá cos jak hrozná tušení. Ty zvuky smutečních jsou surem. Tak hlaholí, když velké neštěstí se stalo v městě — nebo v domě královském. Přichází blíž a blíž to smutné zasulovské. Hlas hlasatele slyším těž, ač slova jeho nemění, hlas zřetelná. Už vidím je, jdou sem ti muži! Teď jsou zřetelná. Už vidím je, jdou sem ti muži! Teď stojí, poznávám je, ó toť Radovid a smuteční má háv! Což nevidí mě? Teď se odvrátil, lid se sbíhá z polí —

Zazní surmy docela blízko. Když dozní zvuky, mluví za scénou.

RADOVID

Kdokoli nablízku, ať slyší truchlou moji zvěst, již nesu já a mnozí jiní od hory k hoře, od visky k visce, až k nejzazším Magury končinám! Jak volám smutnou zprávu svou do čtyř úhlů světa: Žalujte a plačte, Maguřané! Váš dobrý král je mrtev! Mrtev je váš král! Král váš je mrtev, mrtev je váš král!

Mlčení, surmy zazní znovu, vzdáleněji.

MAHULENA

Ó, promluv, Radúze! Můj Radúze, ten němý žal tě udusí! Jak kámen bledý jsi, jak kámen nehybný a studený jak skála!

RADUŽ (*vrhne se na zem*)

Můj otec, ubohý můj otec!

V dáli opět slyšet surmy, mnohem slaběji.

Ó strašné zvuky! Mahuleno, žal!

MAHULENA

Žal, Radúze můj, ó, neplač příliš tak... Vstaň, spěchej domů. Pro matku tvou, jaká to útěcha, až obejme tě!

RADUŽ

Ach, Mahuleno, nikdy více slova neslyšet z těch úst... Ty žehnející ruce chladny jsou... ty zraky zavřené na věky, věky... Ach, matko, matko, jak tvé srdce nyní krvácí!

MAHULENA

V náručí jejt spěchej... Ty slzy tvoje ale zlíbám ti, tvůj žal je můj, jak byla radost tvoje...

RADUŽ

Pojď se mnou, Mahuleno.

MAHULENA

Ne, Radúze, teď zůstanu, jak chtělš. Teď je mi jasno, co činiti mi jest. Teď patříš jí, která tě zrodila. V tom prvním okamžiku shledání, kde žal nad ztrátou, radost nad tvým návratem ji

v boji srdce rozrývají budou, v tom okamžiku patíš zcela jí, jež krutě snáší. Já zůstanu, neb půjdu pomalu pak za tebou... Jdi, obraz tvůj je v duši mé, ten bude se mnou zde.

RADŮZ

Jdu, Mahuleno, jak jsi rozhodla. I v žalu nejkrutějším však mi ani na okamžik z myslí nevyjdeš. Jsi v duši mé, a to je víc, než mít tě před zrakem, ježž slzy moje kalí. (Obejme ji.) Teď jdu.

MAHULENA

A kletby pamatuji!

RADŮZ (vrací se k ní)

Pamatovat budu, neboj se! Jak těžce je to s tebou loučit se! I na okamžik!

MAHULENA

Tvá matka volá, útěchu jí nes!

RADŮZ

Jdu, ty to chceš. (Odejde.)

MAHULENA

Jak ráda volala bych: stůj! Srdce se mi svírá. Už zmizel mi tam za stromy... Sama! Bez něho! (Sedne pod strom.) Jak smutný je ten les, jak divně lká a žaluje zde vítr...

Zdáti slyšet slabě surmy.

Smrt! Ó, je mi teskno. Pošetilá jsem, on přijde brzy pro mě, kdyby nepřišel, tu za ním šla bych v město... Proč raděj přece nešla jsem hned s ním?... Snad přijde brzy... Kdyby

nepřišel... tak jak v té staré písni... (Mlčí a za chvíli zptvá tíše.)

Pod stromem seděla a dlouho čekala.

On nepřicházel, nepřicházel, plakala, když slzy vyschly, mroucím hlasem dělá: mně teskno tak, jako bych zemřít měla!...

Ta píseň smutná je. Kdo jí as vymyslíl? Snad vskutku se tak někdy dělo... Tomu ale dávno asi je. Nač na to myslím?... To proto snad — že mi tak k smrti teskno... (Položí si hlavu v klín.)

Opona

Velká louka v zahradě královského paláce, na jedné straně skupina bříz podrostlých křovím. Vzadu část paláce se sloupořadím a zavřenými vraty, kam několik širokých stupňů od louky vede. Lid obojího pohlaví přichází ze všech stran s posunky, jevícími zármutek a rozčilení.

MUŽSTÍ

Je mrtev král! Je mrtev! Tak zčista jasna udeřil ten hrom! Vždyť ani nestonal.

JINÍ

Tak zdálo se, však zármutek o syna sžíral jej, jak plamen olej lampy.

STARCI

Co s námi bude? Změna každá nosí v klíně nebezpečí, už nejistota nebezpečím jest.

JINÍ

Je zármutek host nevybíravý, on všude vejde, v chatky naše nízké i přes práh vkročí příbytků zlatem oplývajících. U lože krále sedá jako žebrák.

JINÍ

A smrt nás strovná všechny, nízké, vysoké, a spravedlivě klade v zemi nás bok po boku.

MUŽSTÍ

Těm blaze jest, těm pod mohylou — však ti co zůstali?

ZENY

Je vdovou královna, a stejně smutno vdovou být ať v zámku nebo v chaloupce.

JINÉ

Je osiřelá nyní naprostol! Ni syn, ni manžel s ní! Co žena bez podpory ve světě, kde hrubá síla vládne jen a bezpráví?

DĚVKY

My přišly plakat s ní. Ó neblahá!

MUŽSTÍ

Tiše! Těžké dvěře domu zaskřípaly na zrezavělých stěžejích. Hle, vdova!

ZENY

Krásná posud i v smutku je, s korunou na hlavě.

JINÉ

Jak bledá je, jak bledá.

DĚVKY

Krok její nejistý, hle, o sloup podpírá se teď.

JINÉ

Ubohá! Teď zvedá hlavu!

MUŽSTÍ

Tiše, promluví.

NYOLA (*vyšla z domu s dvořanstvem, jež pozadu zůstává, královna učiní několik kroků a zůstane stát na nejvyšším stupni schodů, vedoucích dolů na louku*)

Něm posud byl můj žal a skrývala jsem v stínu nejhlubším zde v starém domě vašich králů ve-

lebných svůj smutek vdoví, smutek matky oloupené o syna, vy ale přišli jste své slzy mísit s pláčem mým, a proto vyšla jsem vám tedy vstříc, siň zlatou zanechala jsem, abych zde na zem usedla uprostřed vás, bych setřásla svou těžkou němotu a v žalování s vámi propukla a z cesty prach na hlavu sypala si neblahou!
(*Sedne na zem.*)

LID Ženo, truchlíci nad rakví manželovou, matko toužící po synu ztraceném, své duši ulev, volajíc třikrát žal!

NYOLA Žall Bědal Žall Ó, bolest moje, nebud němou více a volej běda v celý širý svět. Ó lide, lide, se mnou plač a truchli!

LID Běda tobě, běda nám! Ó královno, my s tebou pláčeme, a kdybys závoj roztrhala svůj a vlasy rvala, zalomila rukama — kdo z nás by divil se a řekl: příliš jest? Ó, běda, běda!

NYOLA V svá prsa biju, slepá slzami už nehledám zářivého oka dne, když světlo duše všechno moje uhaslo. Můj choti, běda, proč zde nechals mě? Můj synu, proč odešel jsi ode mne? Jsi také v stínu navy, hluch a něm pro moje výkřiky jak otec tvůj? Jsi také bled a slep jak ten tam v domě na marách, jenž člověkem byl do ne-dávna a teď je přizrakem? Ó běda, běda, běda mně!

LID Běda! Žall

NYOLA

Už narovnána trčí hranice a hladoví už oheň lakotný po zbytcích toho, jenž králem někdy nazýval se a pánem mnohých osudů! Jazykem sterým oheň, nejdravější zvěř, po mrtvém šlehá muži hladově a ztráví jej a neponechá nic než popel po mém blahu, popel smutný, mrtvý, k ničemu — jak to srdce zde!

STARCI

Dej pozor, ženo, aby v rouhání se nezměnil tvůj oprávněný stesk! Je oheň svatý, popel lidský posvátný.

NYOLA

Je snadno tomu napomínati, jež divá bolest nebičuje do krve! Vy ztratili jste krále pouze, já však všel... Teď znova spáry zařala mi v srdce zoufalost!... Už slyším v domě kroky přišerné (*ustane*), hlas tlumený těch, již máry zdvihají, by tělo vynesli co kořist plamenům! Již nezvu vás, byste bědal zvolali ni žal! Mlčeti nám nyní z úcty jest a kráčet za rakví a sebrat popel pak a nasypat vysokou mohyly, to činit vše nám jest, na sebe zapominajice úplně!... Pak teprv klesnu zpět do živé bídy své a mrtvé nicoty!

STARCI

My s tebou půjdem, ženo nešťastná! Necht slzy tvoje tekou v tichosti. Je sudba člověka, by zanechal zde vše a na hruď matky země vrátil se. Je moudré podrobit se osudu, tak tíše, v míru,

jako v jeseni strom vadne bez hlesu. I slunce zapadá — může tedy člověk věčně žít?

NYOLA

V tvých slovech prostých pravda je. Už skláním hlavu tise před věčným, nezměnitelným od počátku věci pořádkem.

RADÚZ *(za scénou)*

Matko! Matko!

NYOLA

Slyš!... Proč srdce moje bouřně zatlouklo nečasnou radostí, na samém práhu, za nímž nebožtík? Byl hlas to mého syna nebo klam, jenž rozplynul se, ještě hroznější mi připomene sirobu?

RADÚZ *(se objeví)*

Matko!... Nohy se mi třesou, vážne krok a vorám... Tak slab jsem radostí i žalem zároveň!...

NYOLA *(hledí jako ve snách)*

Kdo kráčí tam a zdá se, že je živ... je bled, jako by z hrobu vstával, mátoha, a smutek nesmírný jej halí jako v temné roucho... A ruce vznáš... Zmizí, vidino, netrap mě živým zdáním a nemuč srdce moje prázdnu nadějí!...

RADÚZ

Matko! *(Blíží se jí.)*

NYOLA

Stíne, ty hlásáš mi, že Radúz nežijel!

LID

Nech blouznění, toť on, tvůj syn! Je živ! Vítej, královici, vítěj nám!

RADÚZ

Lide, lide! Matko! *(Objeví jí kolena.)* Ó matko, Radúz jsem, tvůj syn! Jsem živ a blažen, neboť objímám, ty velebná, tvá drahá kolena, jež v dětství sladkém kolíbala mě! Ó, schyl se ke mně, nepoznáváš mě? Jsem zachráněn, ó, jako zázrakem! A spasil jsem se útekem, zde jsem, zde jsem, ó matko předrahá! *(Líbá její roucho.)*

NYOLA

Ó blaho nevýslovné, Radúze! Tys živ, tys zde... Ó, radost neusmrcuje... jsem živa posud! *(Chce jej líbat.)*

RADÚZ

Ne, matko moje, dražší nad duši, ne, nellbej mě. Někdiv se mým slovům, povím ti —

NYOLA

Já rozumím, můj drahý Radúze! Tam v domě leží mrtvý otec tvůj a bráníš se té divé radosti mých polibků, ty nechceš radost mít, i nejštětější, v truchlivý ten těžký okamžik. Mé srdce ovšem odolati nemohlo a přemožena zajásala jsem tě opět vidouc a nedovedla uvážit, co větší býti má, zda radost shledání či smutek nad ztrátou. Ty uvážil jsi však a zazdalo se ti, že větší je ta ztráta, kterou utrpěls, než radost opět matku uvidět. Tvůj otec na marách kdyby to věděl, zajisté že spokojen by byl — mé srdce ale reptá poněkud... Nuž, nezalívej slzám pošeltilým mým, jež zadržeti nedovedu, ó, nedovedu —

RADŮZ

Ne, matko, mylíš se! Mé srdce není chladné, neuvažoval jsem, jak se domníváš, vše povím ti —

Zazní hudba truchlivá v domě.

NYOLA

Ó Radúze, teď ani slova víc! Již otce tvého nesou k hranici — Ó Radúze!

Objeví se dvořanstvo v smutku, nesou na marách mrtvého krále pod příkrovem.

RADŮZ

Ó těžká, temná, hrozná hodino!... Postavte máry, ach, a popřejte mi, bych jednou ještě zlíbal jeho tvář a ruku... Otče, otče můj!

Máry byly postaveny na zem.

NYOLA (odhrne příkrov)

Patř! Rozluč se a slz svých nezdržuj!

RADŮZ (vrhne se na mrtvolu)

Můj otče, k srdci svému přivíh mě! Já strádám, slyšíš? Strádám bolestně! O okamžiku, v němž bych objal tě, jsem v mukách snil... A nyní kamenná tvá ramena se vzpouzejí, by obejmula mě... Ó, jest mi, jako bys mě v hněvu odpouzel... a zdá se mi, že půda kolíbá se pode mnou!

(*Klesá přemožen vedle mar.*)

NYOLA

Běda, hnye! Jak by umíral! Radúze, chtěl bys zemřít náhle též jak on a nechal bys mě v čiré sirobě? Co hledíš na mě okem skleněným, jak bys mě neznal? Jsem matka tvoje, drahý Radúze, a o tebe bych se smrtí se rvala zoufale! (*Líbá jej vdšnivě.*)

RADŮZ (*odstrčí ji prudce s velkým výkřikem*)

Běda! Vraždíš mě!

NYOLA

Co znamená ten výkřik zoufalý a zoufalejší ještě posunek? A proč se chytáš malomocně za čelo a proč se díváš jako ve snách tonoucí, tak mátožně a nezemsky?... Mé dítě, mluv, co s tebou děje se?

RADŮZ

Já nevím sám... Zde v hlavě strašná bolest zachvátla mě a bylo mi, jako by struna praskla zde, zde v srdci, v samém srdci... A cítím smutek jakýs neznámý a neurčitý... Proč?... Má paměť kalí se....

NYOLA

Pro otce pláčíš...

RADŮZ

Ano, však cos jiného mi žene slzy palčivé teď do očí...

NYOLA

Jsi celý změněn. Výraz tváře tvé mi cizí jest. Proč divoce tak vzkřikl jsi a proč mě odpudils?

RADŮZ

Já tebe odpudit? Ne, v tom se mylíš, matko

drahá. (*Lichotí se k ní.*) Útěchu retů tvých hledám žíznivě... Snad měl jsem nával horečných myšlenek, jak někdy velká bolest působí je... Co dělo se, to nevím, to však, žel, mi jasné jest, že otec můj zde leží na marách a že mi srdce krvácí...

NYOLA

Nuž, opět vložte drahé břemeno své na bedra a pojďme k hranici. Ty, Radúze, buď mojí podporou na truchlé pouti teď...

Zavěš se mu na rameno a podpírá o něho. Oba kloní se chvíli nad mrtvolou, již NYOLA opět příkrovem přikrývá. Vtom zjeví se MAHULENA na louce mezi lidem.

MAHULENA

Ó, pusťte mě! Ó, milosrdně pusťte mě! Ta úzkost usmrcuje! Kde je dům... Kde Radúz je... Kde je váš královic? Ó, tam, tam, vidím jej a strachu konec je!

LID

Zpět, pošetílá! Co to počínáš? Jsi smyslů zbavena? Kam tlačíš se?

MAHULENA

Ó, nehleďte tak hrozivě a zle! Chci k němu jen... Mně úzko bylo k smrti v lese tam a letěla jsem za ním... Vždyť vidíte, že sotva dechu mám!

LID

Tvá mluva zní nám cizí poněkud... Však cos jak ptačí švehol lahodí nám v hlasu tvém...

Nám líto tebe, hledíš blouznivě, jak pomatená hledí... Rozum měj a tise stůj.

MAHULENA

Ne, ne! Jen pusťte mě, vy tvrdí jste! Chci k němu, a nepusťte-li mě hned, pak s vámi se všemi se v zápas dám! Radúze, slyš! Radúze, brání mi, bych k tobě vrhla se v své úzkosti!

NYOLA

Kdo ruší ticho posvátné té hodiny?

LID

Dej pozor, bloude, abys nevznítla hněv těch, kteří mocní jsou!

MAHULENA

Tot jeho matka zajisté!... Je hrdá, zdá se mi... (*Prodere se lidem.*) Radúze můj... Ach, nyní teprve ty máry vidím... Odpusť mi... Já půjdu s pohřbem též, jen za vámi, a tichá budu, nemá, uvidíš a pokorná před pyšnou matkou tvou.

RADÚZ

Kdo je ta dívka a co chce?

MAHULENA

Krev ve mně stydne!... Ty se tážeš, Radúze, a na mě cize hledět dovedeš?... Radúze můj, rci, jak ty že neznáš mě?

RADÚZ

Já tebe znát? A odkud? Mýlíš se.

MAHULENA

Zem boří se a hrouťí nebesa a nikdo ruku nepodává mi, bych neklesla... Ty zapomněls na naše loučení tam pod dubem? To tklivé loučení, jak v staré písni plakala snad sama zem, na níž jsme

stáli, a ptáci též na dubu sedící... Ty odešelš a náhle bylo mi, jako by někdo srdce tvé mi bral... Tu letěla jsem laňkou za tebou, slepa, hlucha, strachem šílená... a teď jsem zde... Já, slyšíš, já jsem zde... Při všem, co je ti drahé na světě, při lásce matky své, při této mrtvole, při slunci, zemi tebe zaklínám, při mukách svých, ó, znej mě, znej mě, znej, sic žalem zahynu! (*Klesne před ní.*)

NYOLA

Ohned odvlčte ji! Jakým právem mluvit tak se odvažuje?

MAHULENA

Ty tážeš se, ó královno? Nuž, jeho taž se, at ti odpoví. At poví ti, kdo že ho zachránil, kdo vyved z otroctví, ach, taž se, taž se jej, o to prosím jen! A nehléd na mě opovržlivě... Jsem z rodu královského jako on! Že šat můj rozedrán? To učinil ten les, ta hlubá tmář, ta divá, pustá, ta drahá tajuplná tmář, již jsem vedla jej... Tam stopy moje najdeš krvavé po ostrém kamení, zanechala jsem, bych spasila jej... svého Radúza, neb milovala jsem jej víc než otce svého, rodnou matku svou, a proto s ním jsem šla! Radúze, milování moje věrné jest, jsem posud tak, jak v Tatrách byla jsem a v hlubém lese, vedle studánky... Ó, běda mě, ty neodpovídáš... Ó, raděj vytas nůz a usmrt mě!

NYOLA

Můj synu, slyšels, tedy odpověz.

RADÚZ

Mně líto jí. Jak trpící je její tvář. Jak pomateně blouzní. Já nikdy neviděl ji, neznám ji a myslím, ubohá, že šílí.

MAHULENA

Ó, zajisté, v tom velká pravda je. Já šílím za jisté! Vždyt není možné, že by dělo vsutku se, co teď se zraku mému zdá a sluchu! Tak mluvit a tak hledět Radúz nemůže! Což možné bylo by, že by můj hlas mu v srdce nevnikl? (*Vezme jej za ruku, sladce.*) Radúze, duše moje přemilá!

RADÚZ

Co to? Co to? Ach, matko, ve mně bolest taková... a mlha v hlavě... Zbav mě horečky...

NYOLA

! Ty bledneš smrtelně, můj synu ubohý. (*Líbá jej.*)

MAHULENA (*divoce*)

Teď jasně vím, co jsem už uhodla! Ó, nelíbej ho! Zpátky! Každé tvé celování nová kletba je! Každé tvé políbení novým prokletím!... Já pouze líbat smím jej, pouze já! Ta duše patří mně, ta tvář mým pouze rtům, ty setrou stopy tvého líbání!... (*Chce jej políbit.*)

RADÚZ (*covne*)

Odstup ode mne!

NYOLA

Ó neslýchaná posud nestoudnost! Za tebe, drzá, zardívám se já! Zpět trhejte ji, odvlčte ji hned!

Někteří se chopti Mahuleny.

MAHULENA

Radúze, viz, co trpím pro tebe! Jen jedno slovo, pohled jediný!

RADUZ

Já neznám tě, však lítost s tebou mám. (*Zahalt si tvář.*)

NYOLA

Teď máry zvedněte a pojedte k hranici. Zaplašte vzpomínku na výstup šilený a v zbožnou myšlenku se nořte, v modlitby!

Zazní hudba surem.

MAHULENA

Radúze můj!... Teď zapadá můj svět!...

RADUZ, NYOLA a celý průvod odcházejí.

MAHULENA (*slabě*)

Ach, Radúze!... (*Padne na tvář.*)

Průvod pohřební zmizí, jeviště je prázdné, jen několik žen a dívek stojí kolem MAHULENY.

ŽENY

Ty ubohá... vstaň... Rychle odejdi, než vrátí se. Je nebezpečno mocné rozhněvat.

DÍVKY

Ty mnoho trpělas, to vidno je, a tak se zkalil rozum tvůj. Pojď s námi... Cizí jsi... Kde doma jsi? My cestu lesem ukážeme ti, bys došla svých. Ty hlavou potřásáš?

MAHULENA

Nemám ni matky, otce ani domova. Jsem jak ten kámen, který leží zde.

ŽENY

Pojď s námi... Na den dva ti krovu popřejem. Zas hlavou potřásáš... Co můžem učiniti pro tebe?

MAHULENA

Mě nechat... samu... ležet na tváři... tak... tak... (*Padne na tvář.*)

ŽENY

Nuž, nechme jí... Chlad země snad že krev jí utiší a přijde za námi. Pojďme za pohřbem. (*Odejdou pomalu.*)

MAHULENA (*pozvedne za chvíli hlavu*)

Sama... Ve mně soumrak, mrtvo, chlad... Což jsem to já, a to vše se stalo mně?... Je podivné, tvor některý že všeho postrádá. Já nemám otce, matky, sester... ni domova, ni střechy... ani rakve! A zdá se mi, že světlo očí mých teď hasne těž, že život uniká... Kdo vlastně zemřel mi?... Ach, ano, láska moje... Na zemi ležet, toť to jediné, co se mi ještě chce... Ach, matko země, matko země, tys mi zůstala, ty jediná jsi věrná pod nebem, tys jediná, jež ne-odpuzuješ... Ty nejsi jak ti ostatní, my milujem je, oni klnou nám, my milujem je — a oni znát nás nechtějí a zapominají za okamžik... Po tobě šlapem, a ty, ty s láskou stejnou chováš nás... A teď, teď konejšíš můj hrozný žal a šeptáš mi, jak sladký je to úděl nemyslit a necítit, jak skály,

kteří trčí z hrudi tvé... Co dáváš jim, ten mrtvý,
těžký klid, dej mi jej též, jsemť také dítě tvé...
Ó, dej mi to, co dáváš trávě zde a stromům
svým... Ty zůstati zde směji, zde, kde dýše on,
jenž více nežná mě! Ó, vyslyš mě, či slyšíš pou-
ze kletby zlé a plníš je?... Chci tebe, matko,
pevně držet se, jak stromy svými kořeny...
Ó, slyš mou modlitbu!... Měj slitování se mnou
nešťastnou... (Líbá zem.) Teď ale v hlavě dělá
se mi divná mha... (Vstane.) A nohy moje do
půdy se boří... Co to je?... Ó sladký sne, jenž
sedáš na víčka... už vidím vše jen šedým sou-
mrakem... Co údy moje divně křehnou tak?...
Vše mizí, mizí... jen ta bolest zde, kde srdce
posud tlouklo... Ó, to je smrt? V mé paměti
jak mouchy bručení... toť slovo nějaké... (Sta-
bějí a slaběji.) Radúz... Radúz... Radúz... Radúz...

Mezi koncem řeči mění se MAHULENA v štihlý
topol, v němž podoba její se ztrácí úplně, listy stromu
ševelí a v šumu jejich zmírá pomalu slovo Radúz.

Opona

*Tatáž dekorace jako v jednání třetím, s topolem,
v němž MAHULENA začarována. Je noc, palác
královský je uvnitř skvěle osvětlen, jinak tma. Z domu
je slyšet sbor zpívajících hostů.*

ZPĚV V DOMĚ

Ó mladosti, jsi jako zlatý pták,
co vzlétl zoře vsřít, křídloma třepotaje,
a dole tmí se les, barnavý mrak,
kam brzy dopadneš! V životu truchlé taje
se ponoříš, a třeba mihotaje
se vlastní obraz tvému ještě zjeví zraku —
ó, marně po něm sáhneš! Padá do soumraku,
jenž minulostí sluje.

Ó mladosti, proč krátká tak tvá vesna,
když stesk tak dlouhý po vzbuzení ze sna?
Žel mladosti, že pluje
tvá nav tak rychle, tak uniká zraku!
Ó žel, že zachází vše do soumraku,
vše do soumraku!

¶ Při pomalu dozntvujících zvucích písně vychází
měsíc, osvětluje zahradu, kmen stromu Mahule-
nina stádá se průhledným, je dívka v něm vi-

děti, zdá se jako v polosu. Listí zašestí jako silnějším příbojem větru a dívka mluví jako ve vidění.

MAHULENA

Mé srdce krvavý je květ. Co bolí mě, co bolí? Proč stále chvěju se? Nad hlavou mou když mračna táhnou, za nimi bych chtěla — nevím proč a kam. Má touha jako moje větve pne se věčně do dálky... Tam ale k tomu domu toužím především, kam můj stín padá... A tak mé srdce stále bolí a stále kape z něho krev... Jsou ptáci sladci hosté, na ruce moje ztuhlé sedají a zpívají... snad by mě konejšili, kdyby ten květ, ten krvavý, to srdce stále nebolelo mě... Ach! Jak zhluboka ta matka země dýše... Jak zhluboka to ohvězdněné nebe... To divno je, já dřív to nevěděla, že také dýšou! Proč ale matka země drží pevně tak? Já myslila, když vítr zalomcoval mnou, že snad mě porazí, že ruce moje zláme... On ale pouze listy oderval; ty zvadlé listy, které padaly jak moje slzy... někdy... nevím kdy... Pak napad sněh a přišla dřimota, to srdce ale stále krvácelo... A přišla vesna, nové listy zas a mladí ptáci s písni starou, věchnou a vše se kolem měnilo... Je smavě tak a matka země dýše tak silně, plna něhy... Ale moje srdce, květ krvavý, to stále bolí, bolí, bolí... Ó, ó... (Zavře oči, vzdychne zhluboka a kmen se zatemní, takže ji vidět už není.)

Královna NYOLA a RADOVID vycházejí z domu.

NYOLA

Zpěv jejich měl být veselý a podobá se pláči... Nedivím se, sám vzduch toho domu je nyjící jak zmírající jeseň a plaší radost jako smuteční to roucho, jež asi ponesu až do konce jak ten svůj zármutek.

RADOVID

Královno, nepoddávej se tak svému žalů

NYOLA

Což mohu jinak? Celý rok to trvá, stále stejné. Celý rok už moje muka trvá. Zpočátku myslila jsem, že to žal nad ztrátou otce, co Radúze tak trápí, zničuje, co zamlžuje jasný jindy jeho rozum. Teď ale dávno je to zřejmé, že čaru jaké-ťmusi podléhá. Vše bylo marné, co jsem podnikala, trudnou jeho mysl nerozjaří žádná veselost, nač strojím hody, nač pořádám chorovody, zpěvy! Viděls, jak byl zase smutný po celý dlouhý kvas? A když jsem mezi jejich zpěvem pohled jeho hledala, pátrajíc, jak píseň na něj účinkuje, tu *viděla* jsem, že místo jeho prázdné. Kam odešel? Ó, uvidíš, že přijde zase k tomu stromu, tak záračně zde vyrostlému v čas pohřbu mého muže. Čím vábí jej tak neslýchaně mocně tak luplný tento topol?

RADOVID

Ó čaru mluviš, paní, a myslím, že se nemýlíš. Tentopol není jako jiný strom. Náhlý jeho vzrůst

je záhadný jak celé jeho bytí. Když zdaleka jej vídím, vzbouzí ve mně obraz zahalené jakés ženy, truchlící a čekající někde vedle cesty na někoho, kdo dlouho nepřichází, a pohlédnu-li na něj zblízka, zdá se mi, že touží zoufale napřáhnouti větve svoje až do oken síně, kde Radúz divně sní, mám dojem, jako by ten topol celý jedno oko byl a neustále zíral vroucně! A maně na mysl mi tedy přišlo, že duše oné dívky záhadně snad v stromě dlí, o níž jsem slyšel po návratu z cesty truchlivé, již konal jsem po kraji, hlásaje smrt královu.

NYOLA

— O šlehné té dívce mluvíš, jež při pohřbu tak pohoršila mě? Hned druhý den jsem ji všudy hledat dala, ale zmizela tak náhle a tak podivně, jak strom ten náhle zjevil se a podivně. Tež já už podezření cítila, jež vyslovil jsi teď. Ó, kdybych věděla, že nemýlím se, že vskutku čar v tom topolu a docela snad její duše — tu vlastní rukou skácela bych její! To zřejmě vím, že všechno moje neštěstí pochází z proklaté té země, kde Radúz úpěl v okovech! Ta dívka přišla za mním odtamtud a s ní to zlo, jež nyní snáším!

RADOVID

Dej pozor, abys nekrivdila jí. Vždyť nejvíla žádnou nenávisť, jak pravilas mi sama. Naopak o lásce mluvila jen v pláči, zoufale.

NYOLA

Vše záhadou je, všechno hádankou! To ale vím a každý tuší to, ten strom že účasten je jaksi

v pomatení mého syna. Proč tedy měla bych dlouho váhati? Dám porazit ten topol.

RADOVID

Ó, nepřehánli se, má královno. Kdož ví, jaké by z toho byly následky? Radúz tak strastně miluje ten strom a všechnen lid ho má za posvátný. Nikdo beze znamení úcty se mu nepřiblíží a Radúz ani nedovolí, by stromu někdo příliš blízko šel, sám nejkrásnějším kvítím věncí jej. Snad chodí právě nyní zahradou, by květy natrhal, jimiž by jej zdobil.

NYOLA

Jsi také čarem zmámen? Ó, jak nenávidím jej, ten strom! Už, věru, zdá se, že nejsem ani paní v domě vlastním a ani matka více svého syna! Lid více úcty k tomu dřevu má než ke mně, a syn můj láskou lne až modloslužnou k němu a pro ten topol zapomíná mne. Když v domě zdržuji jej, sedíc vedle něho, a mluvím s ním a líbám jeho vlasy, tu pozoruji, Radovide, s bolestí, že roztržit mne téměř nevidí a neslyší, že slídí jen po stínu topola, jenž jako temný had po bílé dlažbě sině se plouží k jeho nohám lichoživě, a pteletně-li sluncem mrak a zmizí-li tak stromu stín, tu Radúz vzdychne, vzdychne. — Ó Radovide, jak se zbavit toho prokletí? Však vím to, vím! Zde v křoví leží moje spása, velká to sekera a těžká, tu čhá dávno jako kat. — Pojď, chceš ji vidět? Blyská se ve svitu měsčtním, jako by se smála, na svou práci těšíc se! (Jde ke křoví pod břízami.)

RADOVID

Ó, nepřeháňli se, má královno! Ruce spínám! Náhly jakýs strach mě zachvacuje jako předtucha.

NYOLA

Tiše! Hle, Radúz! Bloudí zahradou, má plnou náručí květů. Jako ve snách chodí. Ustupme sem a pozorujme ho! (*Zajdou za skupinu bříz.*)

RADÚZ (*přichází somnambulně*)

Sivá holubice sedí na mohyle a žaluje! V té mohyle je její štěstí pochováno... Proč na mě obrací krotké svoje oči... proč vycítají mi ty smutné zraky? V nějaké písni také o tom pějí, že holubice krotká křivdu nepáchala, že seděla na skále a že pila vodu — a přec ji zardousili... Ach, též ke mně bílá, zdá se mi, že vznášela se holubice krotkých zraků... Ne, dívka jakás stála v děsné poušti a vodu zprahlým rtům svým podávala v dlani... a já ji zardousil! Ó hrozná přízraky... A nikde pokoje a nikde klidu a stále tesknota a lživé vidiny! Vždyť pravda není, že jsem spáchal to... či přece?... (*Klekně před stromem.*) Jen zde, jen zde je tomu trudu úleva! Zde jedině je sladký spánek možným! Ty septající, drahý topole, ó, konejší mne zase! Hle, vonnou nesu tobě obět... (*Zdobí strom.*) Tam v domě smutno tak a pusto, u tebe však je blaze. Má země matka mnoho, mnoho dětí, má lidi, zvířata a rostliny. Rostliny ale jsou jí nejmilejší, ty drží pevně, pevně na řadrech a nepustí je nikdy! Jak ušlechtilé dítě její jsi, ty šepotavý, útlý

topole, ty zadumaný strome plný néhy, neb vím, že pouze něhou chvěješ se, ne strachem jako lidé. Ó, přej mi, abych ubohou svou hlavu poděpřítí směl o tvůj štíhlý kmen, a šeptej mi a šeptej, topole... (*Sedne pod strom a podepřítá o něj hlavu.*)

NYOLA (*tiše*)

Spí nebo bdí? A mluví v horečce nebo s rozumem? Pust mě, bych se přesvědčila.

RADOVID

Stůj, paní. Přej mu úlevy, vždyť vidíš, že tiše jako dítě spočívá.

NYOLA

Proč o má prsa nepodpírá hlavu tak, vždyť po tom toužím v slzách, v bolestí!

RADOVID

Jak podivně se zachvěl nyní strom. Mně jest, jak by se něco dfti mělo.

NYOLA

Pozorujme tedy tiše.

[*Strom stává se průhledným, šelstí a MAHULE-NA v něm viditelně mluví.*

MAHULENA

Celá má bytost silněji se zachvívá a v bolest moji se mísí sladkost nevýslovná. Toť on, toť on, po němž tak nesmírně vždy toužím, žízním, prahnu! Mha paměti mé vyjasňuje se a zase vím, čím jsem a jak se jmenuji! To Radúz je, u nohou leží mých, jak v lese dávno, dávno! O peň můj

hlavu plavou opírá a dechem jeho třese se mé srdce obolené, raněné až k smrti. Toť on, toť on! To všechny hvězdy nebes spřely mi k nohám z výše!... Nad ním se sklánět, jaká blaženost! Zaplakat nad ním, jaká útěcha! Ó žel, že více není dáno mi! Kdybych to sladké jeho jméno vykřiknouti mohla v hvězdnou noc!... Ach, uslyšev hlas můj láskou prochvělý, vzpamatoval by se, to vím, to vím! Však promluví s ním, to dáno není mi, jen když tělo jeho ve snách tone, tu duch můj mluvit může k jeho duchu — když ale probudí se, zapomene hned, co se mu snilo, a odejde, a hned i já zas klesám v rostlinnou svou dřímotu! Jak jiskra v popel padá jméno jeho mně a moje jemu v nepaměť! Jaký to žal, jaký to žal!

NYOLA

Šum tohoto stromu hrůzou plní mě! Mně zdá se, jako lidský hlas bych slyšela v tom šelestu! Má ruka jímá mimoděk už sekyru — pust, Radovide, pust mě, já překazím ten čar!

RADOVID

Ne, královno, pro lásku svoji k Radúzovi, stůj! Cos šeptá mi, že bys jej usmrtila! Hleď na tu bledou jeho tvář, tak bíle osvětlenou lunou, teď jako úsměv cos mu bloudí kolem úst, úsměv tak snivý a plný štěstí!

MAHULENA

Ó hvězdo moje utěšená, tělesného pouta zba-
ven, Radúze můj sladký, drahý, schopen jsi teď
slyšeti můj hlas a rozuměti, co duše moje duši

šeptá tvé! Cítíš ve snách rosu stromu na tvé čelo padat? To moje něhyplné slzy jsou, ó Radúze! A v sladkém bolu skláním větve svoje nad tebou, vanutí nývá noci napomáhá mi... Má hvězdo utěšená, jsemť tvoje Mahulena, slyšíš? Tvoje Mahulena jsem! Té strašné kletby tíž teď sňata na okamžik z nás, jsou zase svoji, svazkem sna, Radúz a Mahulena!

RADÚZ (*ze sna*)

Ó sladké jméno, jako šelest stromů! Tak tedy přece vrátilo jsi se v mou chabou paměť! Ted všechno, všechno vím... Na štítu stojím hory... Ty přicházíš, má spáso! (*Vznášť ruce do prázdná.*) Ó, zadržím tě, zadržím... už nikdy, nikdy neunikneš mi s mou chorou paměť!...

MAHULENA

Utiš se, má duše přemilená! Utiš se a slyš! Je spása tobě možná! Když nejsi blízko mne, jsem v dřímotě a více rostlinou než tvorem lidským! Však v polovědomí tom podivném mám matné vidiny a slyším hlasy, jež lidské ucho nikdy neslychá! Jest zvířatům a rostlinám a hvězdám mnoho zvěstno, co nepochopno člověku. Ze země, naší matky, blahé zvěsti stále stoupají, prorocké věštby, jimž zasvěcený pouze rozumí... Jak míza z kořenů podivně cos hrne se mi někdy k srdci, k hlavě, z nejhlubších hlubin země vstůtčí... Radúze, takto vím, co matka moje klinoucí nám zamlčela, vím, že paměť tvoji chorou zhojit může moje krev! Slyšíš? Moje krev! Jak ráda vyliła bych ji všechnu, všechnu

pro tvou spásu, Radúzel! Však nemohu, jsem ztuhlá jako kámen, jen vítr vládne mnou, ne vůle mojej! Ó, zraň mě, zraň mě, Radúze můj sladký! Ó, vezmi ji, tu krev, a zhojen buď! Radúze, vzbud se, vzbud a vezmi lék svůj, všech-
nu mého srdce krev!

RADÚZ

Ó strašná slova... Mahuleno, Mahuleno!
(*Vzbudí se prudce. Strom se zatmí.*)

MAHULENA (*mroucím hlasem*)

Ach!...

RADÚZ (*vyskočí*)

Sny plyny hrůzy... Krev... krev její? Koho? To jméno... ach, zas uhaslo jak jiskra, kterou zašlápněš... Ó strašná bolest v hlavě! Zde byla myšlenka, zde za tím čelem... A uletěla zas, zas prázdno zde a pustlo! Ó bole překrutný! Žal a běda! (*Vrhne se na zem.*)

NYOLA (*vystoupí s Radúzdem z úkrytu se sekýrou v ruce*)

Můj synu Radúzel! (*Pustí sekýru a spěchá k němu.*) Co trápí tě a děš, ó, netrap se, má duš! Má hvězdo utěšená!

RADÚZ

Hvězdo utěšená! Ta slova, matko, ještě jednou pověz... Ta někdy slyšel jsem už! Kde a kdy? Ó, víš-li to, pak rychle mi to pověz, snad jako řetěz přitáhnu to ostatní, co zde, pod tím čelem zhaslo! Ta slova, matko, kde jsem slyšel je?

NYOLA

Ty chvěješ se jak list! Ta slova prostá jsou

a mnohokrát jsi slyšet mohl je! Snad jsem ti sama mnohdy pravila je, když dítětem jsi byl a dětský nějaký žal tě zarmucoval.

RADÚZ

Ne, ne! Ó paměť, moje paměť! Matko, pomáhej mi přece, já chci, já chci a musím vzpomenout si! Vzdýt život můj a štěstí na tom visí! A ono jméno, které do snů mých mi šeptá strom! To jméno aspoň povězte mi! Ó, vy to víte, ale trápit chcete mě, vy nevíte, co smilování je, ty, matko, tvrdá jsi, ty, Radovide, též!

RADOVID

Můj královici! (*Zakryje si tvář.*)

NYOLA (*pláče*)

Tak, synu můj, mi křivdit! Vzdýt mru a hynu, vidouc tak tě trpěti, a svého srdce krev bych za to dala, kdybych tě zhojit mohla! Běda mně!
RADÚZ

Promiň, promiň, matko! Co mluvil jsem? Já nevím, co jsem mluvil. Však zas jak ohlas zněla tvoje slova... Ó krvi mluvilas a spasení? Stůj! Už to vím... tak šeptal též ten strom. Krev? Chce moji krev?... Ó, dám jí!

RADOVID

Ty blouzníš, královici!

NYOLA

To nelze snášeti, to nelze přetrpěti! Můj synu, pojd, pojd, odsud... Proklet buď ten strom!...

RADÚZ

Matko, matko neproklnej! Toť jak by ránu srdce uctílo, hned zdá se mi, že strašně krvácí...

NYOLA

Nuž, ne, ne, neproklínám... Pojď ale odsud, je zde strašidelně... Pojď do domu, tam zpěv a hodování!

RADUŽ

Mně všude úzko, všude teskno, smutno, jen pod tím stromem cítím úlevu. Jdi matko, jdi, a nech mě zde.

NYOLA (*sedne pod topol*)

Bez tebe nepůjdu, můj Radúze. Zde na zemi sednu... Můj žal je jako kámen, ten také k zemi tihne... Ó Radovide, povídej o dávných slzách, dávných utrpeních lidí... Snad zapláču nad nimi v soustrasti a zapomenu na své vlastní žaly.

RADUŽ

Má dobrá, dobrá matko. (*Sedne k ní.*) Co bolí tě? A proč jsi smutná?

NYOLA

Radovide, on se táže! Slyšíš?

RADOVID

Je jako dítě, prostý, krotký, tichý —

NYOLA

Nuž, polož hlavu v klín můj, Radúze. (*Radúze tak učíní.*) Jsi klidnější? Tak bývali jsme často pohromadě v zahradě, když byl jsi děckem, a tak konejšivala jsem chlapecké tvé nepokoje... Tak povídávala jsem ti své pohádky a zpívala ti dávné písně...

RADUŽ

To krásné byly doby, matko drahá! Ty posud žijou zde, v mé paměti. To nevyhaslo v myslí...

jak to ostatní... Pojď blíže, Radovide... blíže, věrný příteli...

RADOVID (*klesne k němu*)

Můj Radúze... Dej ruku mi... tak... tak...
RADUŽ

Povídat pohádky! Ah, to je milé... Teď ale já vám budu povídat... Ne pohádky, ne, ne. Cos jiného, a snad si vzpomenu tak pomalu, tak pomalu, tak kus po kusu... na vše.

NYOLA

Ne, raděj o tom mlč, můj Radúze! Vždyť sto-krát jsi už začal, začal... a vím, jak končí to vždy v zoufalství! Kéž raděj neříj!

RADOVID

Nech mluvit jej, má paní... Odpor dráždí jej, snad podaří se přece...

NYOLA

Ty doufat ještě umíš? Jak ti závidím!

RADUŽ

Nuž, matko, posloucháš?

NYOLA

Ano, dítě, ano...

RADUŽ

A Radovide, ty, ty též? Víš, v lese tam za naši hranicí, tam naši jsme se u té studánky, kde spal jsem klidně, ráno za zory... Matko drahá, jak mi volno! Vždyť na vše, na vše nyní vzpomínám... Ó, ještě vidím, jak se rosa třpytila, jak hory čněly nad hvozdem a bílí holoubci jak kroužili nad stromů vrcholky a oblak lehký, bílý jak se nesl nebem... Víš, jaký měl tvar, byl jako ryba

dlouhá, dlouhá... My žertovali, zdá se, s Radovidem a ještě s někým... Byl to dřevorubec, člověk, jež jsem rád měl od prvního pohledu... A pak, pak zajali mě... A uvrhli mě kruté do věže, tam byla tma... Však ne, před tím, než tam mě vedli, bylo ještě něco... zjev jakýs světlý oslinil mi zrak, cos jako krásný pták... Ne, bílá lilie, již ozářila ranní zora... Co bylo to? Má paměť kalí se!...

NYOLA

Ty později si vzpomeneš, nehleď tak smutně, zmateně... Dál vypravuj... (Stranou.) Ó Radovide, jak snášet, snášet?

RADOVID

Do věže uvrhli tě, vid, můj královici?

RADUŽ

Tam byla tma a dlouho jsem tam ležel... ale jakýs paprsek mě navštěvoval... Jaký byl to paprsek? Nemohu, nemohu si vzpomenout... Mě bolí, matko, zde, vlož ruku na mé čelo... tak... tak...

NYOLA

Nech, synu, nyní vzpomínek. Ty přišel jsi a vrátíš mi život! Jsi jediná má útěcha, ó Raduže, má duše!

RADUŽ

Na štítu skály pak mě přikovali. — Tam jsem zůstal! — Teď zjevy mátožné a neurčité se mísí v hořecny rej děsných myšlenek!... Rej divě radostí a strastí nevýslovných mým chorým moz- kem burácí... Má duše vlastní opouští mě s hroz-

ným smíchem... uniká mi... chci ji lapit... (Vyskočí.) Teď unikla... Tma kolem mne a rudý zase oheň a znoj a mráz... Vy všickni mučíte mne... Já nechci býti, nechci žít, a vy mne držíte a trápíte!...

NYOLA

Mé srdce umučené, raděj pukni! Ó Raduže, ty dítě přeukrutné!

RADUŽ

Matko, matko! Co jsem mluvil? Jsem bídný tvor, jsem, vím to, šílený!

NYOLA

Jsi chorý jen, však ty se uzdravíš! Ó, utiš se, ty moje hvězdo utěšená!

RADUŽ

Teď mluvíš opět jak ten drahý strom mi šeptal! Ó, vím to určitě teď, ta slova slyšel jsem! Ten strom, ten strom. (Chce obejmout jeho peň.)

NYOLA

! Couvni, Raduže! Ten strom je zdrojem vši tvé choroby, to nyní je mi zřejmé! Zlou má nad tebou, divnou moc. Zlý je v něm duch, a vím, kdo poslal je! To Runa byla, nenávidí mě, a když jsi jámu unikl jejímu, tu poslala ta kouzelnice zlá nesvatou jakous sílu, aby zhubila tě. Já ale vyhojím tě, dítě moje, a spasím tě a sebe, vím to jak! Je Runa mrtva, přišlo poselství dnes ráno do zámku a já to tajila, nechtic o smrti mluvit mezi lidem. Je Runa mrtva, ta tam její čaromoc a zlý ten duch, jež poslala nám sem, ten odstoupí! — až porazím ten strom! Tak budeš uzdraven!

RADUŽ

Kdo na ten strom by sáhl — běda mu! Je dražší mi ten topol než můj život a bránit budu jej, uvidíš, zoufale!

NYOLA

Toť věru více, než snášet dovedu! Nuž, tedy věz, že nenávidím prokletý ten strom, jenž lásku tvou mi běže, úctu povinnou! Ten strom před tvýma skácím očima! Svou silou chorobu tvou překonám, když něhou svou jsem cíle nedošla! Tys dítětem na mysli naprosto a tedy sluší jednat za tebe. Zde, Radovide, pozvedni sekýru a číň, co kážu ti.

RADOVID

Buď mírná, paní moje, vášeň svoji krot a jednej s rozvahou!

RADUŽ

Matko, tak mluvíš ty? Tak tvrdě? Sluchu svému nevěřím!

NYOLA

Uvidí oči tvoje!

Hosté vyjdou z paláce.

HOSTĚ

Co děje se? Hlas tvůj, ó královno, jak v sporu zněl.

NYOLA

Ó, přišli jste co svědci v pravý čas. Na mysli skleslou vidívali jste mě celý dlouhý rok! Teď uvidíte, že zas paní jsem své vůle a že vím, co chci. Radovide, třímáš sekýru...

RADOVID

Zde, paní, je, však pomni, cože počínáš. Chceš ve sporu žít s vlastním dítětem? A nač ten spor? Pro pouhý strom!

NYOLA

Čas minul, Radovide, smírných rad! Mě zoufalost přivedla k povinnosti zpět. At třeba Radůz nenávidí mě, jen když jej zhojím! Ustup, Radůze! A Radovide, ty jdi, poraž strom, teď, hned před jeho, mýma očima!

RADUŽ

Ni kroku neucíniš! Velí král!

NYOLA

Jsi králem, pane, já však tvoje máť, a ne-li v království, jsem v domě první a sluší činiti, co velím já. Chceš převraceti dávný otců řád? Je dítě víc než matka?

RADUŽ

Před tebou hlavu kloním, matko moje... Však strom ten chráním vlastním životem.

NYOLA

A vlastní život raděj dám, než ustoupila bych v tom. Číň, Radovide, co jsem kázala.

RADUŽ

Já v cestu však se stavím, běda tomu, dímu, kdo nepřátelsky by se stromu přiblížil!

NYOLA (*vezme Radovidovi sekýru*)

Pak tedy běda mně, tvé matce! Nemaš, vidím, zbraň. Zde moje dýka... Nuže, vezmi ji, jak jinak chceš mi zabraňovat přístupu tam k tolu?

VŠICKNI

Hrůzal Hrůzal!

RADŮZ

Matko, matko, ukrutná ta slova z úst ti vyjít nikdy neměla!

NYOLA

Tedy ustup!

RADŮZ

Nemohul

NYOLA

Prokletý ten strom ti saje duši, srdce, mozek, a proto zhyne! (Utíká k stromu, pozvedne sekeru oběma rukama.)

RADŮZ

Matko, stůj!

NYOLA

Do prachu, duchu zlý! (Udeří strom.)

MAHULENA (v stromě)

Ach!...

HŮSTĚ

O úžas! Lidský hlas z topolu ozval se!

RADŮZ

Vzdech... Jaký to vzdech... Mou prošel útrobou!

MAHULENA (dřímavě a slabě)

O, bij, bij... Srdce ale neraň moje... to krvácí

i bez tvých ran!

NYOLA (pusť sekeru)

Mne jímá strach a lítost mimoděk... Ó běda mně! Teď tryská z kmene krev, co znamená to, bledá luno, mluv, tam na nebi... Ty mnoho víš... my lidé bloudíme...

RADŮZ

Můj strom, posvátný topol můj, má útěcha! (Objímá ho.) Krev z tebe tryskla? Na mé čelo roň ji a propal je, at zhyne žalem tím! Matko, teď krev na hlavu moji dopadla... Co to? Náhlý jas je ve mně... Duše jása mi... co to?

MAHULENA (hlasem silnějším)

Můj Radúze, můj sladký Radúze! Má krev tě zhojila... Ta tam je kletba! Radúze!

RADŮZ (vykřikne větice)

Mahuleno! Teď to jméno mám a s jmenem tím má paměť vrací se!

Strom se rozpůlil a MAHULENA stojí před RADŮZEM.

VŠICKNI

Ó úžas! Úžas! Div!

MAHULENA

Co děje se? Kde jsem?... To Radúz můj! Už vím, už vím! Je láska silnější než všechna nenávisť a milování kletby mocnější! Ty tenkrát uhodíš to, Kadúze, na štítu hor!

NYOLA

Kdo je ta dívka luzná podivně a obestřená jako čarem snů?

RADŮZ

Tot ona, jež mi v Tatrách pouta snála a k tobě, matko, vedla zpět... Ó, vše ti povím, budeš plakat, plakat! Zehnej ji! Hleď na ni, na mou holubičí bílou!... Mahuleno... Ty bledneš strašlivě!

MAHULENA

Já krvácím... (Omdlévám.)

RADŮZ

Krev na tvém rouše, na rameně...

NYOLA

Béda! To ruka moje spáchala! Já zabila ji?

RADŮZ

Mahuleno! Mahuleno! Oči otvírá! A úsměv její

zářil

MAHULENA

Ten hlas mě volá zpět v to blahé, sladké žití!

Rána moje není hluboká jak moje radost... Jak

teď bych mohla zemřít, když jsem tvá?

NYOLA

Ty odpouštíš? Radúze, za mě pros!

MAHULENA (klekne)

Ó matko mého Radúze, ty velebná! Mné matka,

moje klnula, že jsem jej milovala, ty tedy žehnej

mi!

NYOLA (objímá ji)

Ty krotká holubice!

RADŮZ

Pojď, matko, v dům! Ať odpočine Mahulena!

NYOLA

Jsem znalá mnohých léků a rána její brzy zacelí se!

RADŮZ

Mahuleno, podepři se o mne —

NYOLA

Ne, o mne raději! Polož hlavu na mé srdce!

RADŮZ

O lásku tvoji s matkou budem zápolit!

MAHULENA

Matko! Radúze! Což je tak velké štěstí možné?

(Odhází, podepírajíc se o oba k zámku.)

RADOVID (hledí za ními)

O, budou pozdní ještě pokolení si vyprávět
o věrném jejich milování! Toť jako v pohádce,
jak šťastní jsou, Radúz a Mahulena!...

Konec

*Pro: při zpracování knihy
dát a jeho odstranění*

Zeyerova slovenská pohádka o čtyřech dějstvích „Radúz a Mahulena“ vznikla roku 1896, tehdy také vyšla tiskem na pokračování v Květech, a co s menšími redakčními úpravami, které provedl pravděpodobně šéfredaktor časopisu Svatopluk Čech. Knižně byla vydána za autorova života pouze roku 1898, a to dvakrát u nakladatele F. Šimáčka. Pro obě tato vydání i pro všechna další (3.—7. Unie 1906—1939, 8.—9. Orbis 1955 a 1959) byl převzat text, otisklý původně v časopisu Květy. A tak také zazněl, s hrou Josefa Suka, poprvé z jeviště Národního divadla 6. dubna 1898, kdy postavu Mahuleny i Prologu vytvořila Hana Kvapilová. Od té doby byla tato hra v Národním divadle znovu nastudována ještě šestkrát, naposledy roku 1955.

Před text dramatu připsal autor toto věnování:

Svetozáru Hurbanovi Vajanskému i těm, co s ním tak strastně milují lid slovenský a s ním tak hořce trpí a tak těžce snářejí, věnuji tuto báseň svou, dobře věda, že prostě svoje kvití nekladu na rov bratrského národa pod Tatrami, nýbrž na prah jeskyně, ozářené úsvitem spásnosné budoucnosti, na prah té jeskyně smrtelných muk, z níž lid ten uslapáný na světlo vyjde jako někdy Lazar, jež k novému žití vyvolal TEN, jenž pravil strádajícím k věčné útěše a naději: Já jsem uzkrfšeni a život!

V roce tiskcím usurpace Humá.

J. Z.

Protože při každém vydání i jevištním provedení vycházeli editoři a inscenátoři z textu upraveného, rozhodli jsme se pro naše vydání, v pořadí desáté, vrátit se k autorovu rukopisu a dát tak čtenářům do rukou text „Radúze a Mahuleny“ poprvé bez všech redakčních či scénických úprav, připravený ovšem podle dnes běžných editičních zásad.

Ludmila Koptáčová

- 28 — arijský lid — indoiránský, indoevropský lid;
 — Ganga — (Ganges) posvátná indická řeka;
 — turanské jádro — turecké, zde maďarské jádro;
 — barnavý — temný, tmavohnědý;
 — druid — keltský kněz;
 — menhir — prehistorická památka v podobě vysokého balvanu;
 — grúň — svah, úbočí, stráně;
 30 — Magura — jméno vrcholků v Tátrách i Karpatích, zde bajná slovenská říše pod Tatrami, sousedící s Tatrou;
 31 — Matra — jedno z karpatských pohorí;
 38 — barna — bouřkové mráčno;
 43 — stryga — pohádková ošklivá ženská bytost, čarodějnice;
 65 — je v našem plenu — je v našem zajetí;
 73 — chorotody — divčí sborové tance, provázené písniemi bez průvodu hudby;
 74 — spalna — ložnice;
 82 — rujný — smyslíný;
 94 — surma — starý hudební dechový nástroj ze skupiny cinků. Zvukem odpovídal žesťům, ač byl dřevěný. Jeho trubka byla potažena kůží a opatřena dírkami; náhubek, který byl ze slonoviny nebo tvrdého dřeva, měl nepatrný otvor;
 100 — nava — záhrobí, podsvětí;
 113 — nav — loď.

SVĚTOVÁ ČETBA

Svazek 254

Ridi Zdeněk Štolba

JULIUS ZEYER

RADŮZ A MAHULENA

K vydání připravila, ediční poznámkou a vysvětlivkami opatřila Ludmila Kopáková. Předmluvu napsal Karel Krejčí. Graficky upravil František Muzika.

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., jako svou 1255. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1961. Odpovědný redaktor Vladimír Justl.

Vytiskl MĚR, novinářské závody, n. p., závod 1, Praha 1
432 autorských archů, 443 vydavatelských archů
D 08*01298

Náklad 10 000 výtisků — Tematická skupina 13/5 — Vydání
desáté, v SNKLHU první

Cena kart. 3,40 Kčs
63/VIII-2